

Maren Elise Kjellsen

Samtaler med barn i fosterhjem

En analyse av hvordan barn i fosterhjem forteller om sitt hverdagsliv, sine deltakelsesmuligheter og sin tilhørighet

Master i sosialt arbeid, barnevern

OsloMet - storbyuniversitetet

Fakultet for samfunnsfag

Sammendrag

Dette forskningsprosjektet søker en forståelse av hvordan barn i fosterhjem formidler egne erfaringer og hvordan det de forteller kan forstås. Jeg ønsker å gi et bidrag til den nyere barneforskningstradisjonen.

Jeg undersøker hvordan barn i fosterhjem forteller om sitt hverdagsliv, sine deltakelsesmuligheter og sin tilhørighet. Jeg vil vise hvordan profesjonelle samtaler med barn kan være, samt hvilke muligheter eller utfordringer som kan oppstå i samtaler med barn i fosterhjem.

Jeg anvender et sosiokulturelt perspektiv, der jeg benytter meg av begreper som blant annet sosial deltakelse, tilhørighet og forhandling som teoretiske tilnærminger. Ved hjelp av dette viser jeg hvordan vi kan forstå barns fortellinger, samt hvordan forstå deres relasjoner til fosterfamilien, opprinnelsesfamilien og jevnaldrende.

Jeg har snakket med fem barn som bor i fosterhjem, i alderen 7 -11 år. Jeg benyttet livsformsintervju som forskningstilnærming og samtalene har blitt transkribert, samt fremstilt så ordrett som mulig.

De analytiske temaene er interaksjonen mellom meg og barna, hvordan barna forteller om sine relasjoner og hvordan disse kan forstås. Samt hvordan barna tematiserer sin deltakelse og samarbeid med barneverntjenesten.

Analysen viser at barn på ulik måte forteller om sine relasjoner og at flere av barna mangler språk for å snakke om vonde erfaringer i oppveksten. De har ulike erfaringer knyttet til kontakten med sin opprinnelsesfamilie, men jeg har likevel funnet at de fleste barna forteller positivt om samvær og kontakt med dem.

Barna forteller på ulik måte om sine erfaringer knyttet til deltakelse og samarbeid med barneverntjenesten. Noen erfarer at de blir hørt, mens andre ikke vet hvem de skal snakke med.

Jeg har gjennom prosjektet vist til noen samtaleutfordringer og reflektert hvordan dette kan ses i barnevernfaglig praksis. Det bør bestrebes å utarbeide gode måter å samtale med barn på, slik at barna erfarer deltakelse og samarbeid om eget liv.

Abstract

This research project seeks to understand how children in foster care talk about their experiences and how to interpret their stories. My goal is to make a contribution to the present children's research tradition.

I investigate how children in foster care talk about their everyday lives, their opportunities for participation and their sense of belonging. I want to provide insight in how professional conversations with children can be, as well as the opportunities and challenges that can occur in these kind of conversations.

I use a socio-cultural perspective, where concepts such as social participation, affiliation and negotiation is the theoretical approach. I show how to understand children's stories and how to interpret their relationships with their foster family, family of origin and their peers.

I talked with five children living in foster care, aged 7 - 11 years old. I have used life form interviews as my research approach and the conversations have been transcribed and made as verbatim as possible. The analytical themes are the interaction between me and the children, and how they describes their relationship. How they thematises their participation and cooperation with child welfare services are illuminated as well.

The analysis shows that children talk in different ways about relationships. Several of the children lack ability to express themselves about difficult experiences in their adolescence. They have different experiences related to contact with their family of origin, nevertheless I have found that most of the children describe their family of origin in a positiv manner and that they want to maintain contact with them.

The children differ in their experiences of participation and cooperation with child welfare services. Some of them experience that they are taken into account, while others do not really know who to talk with.

Throughout the project I have shown some conversational challenges and reflected on how this can be seen in child welfare practice. My conclusion is that we should continue to develop ways to interact with children that allows for cooperation and participation.

Forord

Jeg har vært i spennende, utfordrende og lærerike prosesser som masterstudent. Jeg er stolt av egen innsats og endelig kan jeg si at jeg er i mål.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Oddbjørg Skjær Ulvik som har gitt meg konstruktive tilbakemeldinger og fått meg tilbake på sporet når jeg har vandret ut på ville veier. Jeg hadde ikke klart dette uten dine kloke ord og utfordrende spørsmål.

Teguis, jeg er glad for å ha vært student med deg. Du har tatt deg tid til å drøfte ulike barnevernfaglige problemstillinger og forskningsetiske aspekter og det setter jeg veldig stor pris på.

Gaute, jeg er veldig glad for din tålmodighet og støtte. Du har tatt med deg barna på aktiviteter eller hytta hver gang jeg har jobbet med skolearbeid og masteroppgaven. Uten deg hadde ikke dette vært mulig.

Oline og Solveig, mine nydelige jenter. Takk for at jeg har fått bruke mye tid på skolearbeid. Jeg savner å være mamma på heltid og jeg gleder meg til å ha masse tid sammen med dere.

Familie, venner og kollegaer, dere har gitt meg oppmuntrende ord og støtte når jeg har trengt det. Igjen, takk til alle som har bidratt, slik at jeg har kommet i mål med min mastergrad i barnevern.

Oslo, mai 2018

Maren Elise Kjellsen

OsloMet – storbyuniversitetet, Fakultet for samfunnsfag

Oslo 2018

Innhold

Sammendrag.....	
Abstract.....	
Forord.....	
1.0 Innledning.....	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling.....	7
1.2 Nyere forståelser av barn.....	8
1.2.1. Barn som rettssubjekter i norsk lovgivning.....	8
1.2.2 Lov om barneverntjenester.....	9
1.2.3 Fosterhjemsinstitusjonen.....	10
1.3 Terminologi og begrepsavklaring.....	10
1.3.1 Profesjonelle samtaler og forskningssamtaler med barn.....	11
1.3.2 Tilhørighet.....	11
1.3.3 Å forstå fosterfamilien i lys av kjernefamilien.....	11
1.3.4 Opprinnelsesfamilien.....	12
1.4 Avgrensing av oppgaven.....	12
1.5 Temaets relevans.....	12
1.6 Oppgavens oppbygging.....	13
2.0 Forskning med barn i fosterhjem - en kunnskapsstatus.....	14
2.1 Effekter av en fosterhjems plassering på kort og lang sikt.....	14
2.2 Kjennetegn ved fosterbarn.....	15
2.3 Forskning med barn i fosterhjem, der barns erfaringer kommer til syne.....	16
2.4 Forskningsprosjekter som inspirasjon til mitt forskningsprosjekt.....	17
3.0 Teori.....	19
3.1 Det sosiokulturelle perspektiv.....	19
3.1.1 Sosial deltakelse.....	20
3.1.2 Kultur.....	20

3.1.3 Forhandling om relasjoner	20
3.2 Relasjonen mellom samtale og deltakelse.....	22
3.2.1 «Deltakerstigen».....	23
4.0 Forskningsmetode, forskningsetikk og fremgangsmåte.....	24
4.1 Livsformsintervju som forskningstilnærming.....	24
4.2 Rekruttering og valg av informanter	26
4.2.1 Gjennomføring av intervjuene	28
4.2.2 Barns kommunikative ferdigheter.....	28
4.2.3 Den voksnes kommunikative ferdigheter.....	29
4.3 Fra intervju til tekst	30
4.4 Analytisk fremgangsmåte.....	30
4.5 Etske aspekter ved forskningsprosessen	31
4.6 Aspekter ved min rolle som forsker i eget felt.....	32
4.7 Kvalitetskriterier for forskningsprosessen	32
4.8. Bruk av sitater i analysen	33
5.0 Et blick på interaksjonen i intervjuene.....	34
5.1 Kontraktsinngåelse – rammen for intervjuet.....	35
5.2 Brudd i samtalen – hvordan kan barn styre intervjuet?.....	37
5.3 Når barn ikke vil snakke.....	41
5.4 Avslutning med verdighet	43
6.0 Barns tilhørighet i fosterfamilien	46
6.1 Pragmatiske fortellinger om selvstendighet	46
6.2 Fremstilling av fosterfamilien	48
6.2.1 Hva betyr det når fostermor kalles mamma?.....	52
6.2.2 Å bli eller være en del av fosterfamilien?	54
6.3 Det fortelles om besteforeldre	55
7.0 Hvordan barna fremstiller sine jevnaldningsrelasjoner	56

7.1 Skolen som arena for å etablere vennskap	56
7.2 En måte å fortelle om ensomhet på?	59
7.3 Behov for gode måter å snakke med barn på om jevnaldningsrelasjoner.....	62
8.0 Hvordan barna forteller om relasjonen til sin opprinnelses familie	63
8.1 Fortellinger om årsaken til flytting til fosterhjem	63
8.2 Fortellinger om samvær med opprinnelsesfamilien	66
8.3 Er det uproblematisk med kontakt med opprinnelsesfamilien?	71
9.0 Deltakelse og samarbeid med barnevernet	72
10.0 Oppsummering og implikasjoner for praksis	75
Referanser.....	77
Vedlegg	80

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

Omtrent 4 % av barnebefolkningen i Norge er i kontakt med barneverntjenesten årlig og dette tallet har vært stabilt de siste årene¹. For flertallet som kommer i kontakt med barneverntjenesten er det tilstrekkelig med hjelpetiltak i hjemmet for å bedre omsorgssituasjonen for barn. I noen tilfeller er det nødvendig at barn blir plassert utenfor hjemmet enten i barneverninstitusjon, beredskapshjem, fosterhjem eller i bolig med oppfølging. Det betyr at flertallet av barnebefolkningen bor sammen med en eller begge av sine foreldre, mens en liten del av barnebefolkningen må vokse opp i for eksempel fosterhjem eller institusjon. I Norge er en plassering i fosterhjem både politisk og ideologisk det mest foretrukne alternativet for barn som ikke kan bo med sine foreldre.

Jeg har i mange år jobbet som saksbehandler i barneverntjenesten innenfor fosterhjemsfeltet. Jeg har gjennom mitt arbeid erfart at de fleste barn som vokser opp i fosterhjem har ulike utfordringer. Felles for alle barna er at de har med seg vanskelige eller vonde erfaringer fra sine tidligere leveår.

Jeg har gjennomført mange samtaler med barn som bor i fosterhjem. Gjennom dette arbeidet har jeg utviklet en interesse for hva barna selv formidler og hvordan samtalene kan belyses med et bredere blikk enn med en barneverfaglige forståelsesramme. Slik jeg ser det er tendensen innenfor barnevernsfeltet at hjerneforskningen og tilknytningsteorien er gitt mer og mer fokus. Jeg ønsker å belyse barns fortellinger med et annet blikk og utfordre gjeldende diskurser i feltet. For meg er det viktig å få barns stemme frem, samtidig gi et bidrag i den nye barneforskningstradisjonen.

I forskningsprosjektet har jeg gått ut av rollen som saksbehandler og inn i rollen som forsker. For meg er det å være forsker frigjørende fordi jeg kan rette fokus på hva det enkelte barn forteller, uten å være bundet til kjennskap om barnets historie eller være ansvarlig for å iverksette endringstiltak for det. Forskningsprosjektet søker således en forståelse av hvordan barn i fosterhjem forteller om egne erfaringer og hvordan det de forteller kan forstås.

Forskningsprosjektet vil belyse problemstillingen:

Hvordan forteller barn i fosterhjem om sitt hverdagsliv, sine deltakelsesmuligheter og sin tilhørighet?

¹ https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/ (2.3.2018)

1.2 Nyere forståelser av barn

Nicole Hennum (2015, s. 127) omtaler i artikkelen «Makten i barnet» at den makten barn har kan ses i lys av Pierre Bourdieus symbolske makt². I følge Bourdieu representerer barn makt ved at det er noe selvfølgelig og naturlig ved det å være barn. Barn blir tillagt en status som nærmest guddommelig og det skapes både samhørighet og avstand mellom voksne og barn. Barn blir behandlet på en spesiell måte slik at de forblir det de er og det de skal representere.

I litteraturen kan barn forstås som sårbare individer, et alternativ er å si at barn befinner seg i sårbare situasjoner for på denne måten unngå å tilskrive barn egenskapen «å være sårbar».

Barn i fosterhjem lever en spesiell barndom, men de lever også innenfor rammene av den allmenne barndomsdiskursen. Fosterbarn har rett til omsorg, utdanning og deltakelse på aktiviteter som barn flest. Å være fosterbarn byr allikevel på særegne utfordringer. De skal utvikle en forståelse av seg selv som fosterbarn, hvem de skal være, og hvordan de skal skape tilhørighet ved å ha en biologiskfamilie og en fosterfamilie. Det at fosterbarn er under offentlige omsorg utgjør en sårbar livssituasjon for dem (Ulvik, 2007).

Barn er hovedpersonene i en fosterhjemsplassing og skal sikres en best mulig oppvekst. Forskning viser at barn som vokser opp i fosterhjem kan erfare både stabilitet og ustabilitet, som avhenger av blant annet hva barnet, biologiske foreldre, fosterforeldre, saksbehandlere eller andre foretar seg. Det er vesentlig å merke seg at det er barna som må leve med andres handlinger, på godt og vondt, derfor må barn snakkes med slik at de erfarer reelle deltakelsesmuligheter i eget liv.

1.2.1. Barn som rettssubjekter i norsk lovgivning

Den nyere forståelsen av barn er forsterket gjennom vårt lovgrunnlag. Forskning viser at barn kan danne seg egne synspunkter eller mening i lav alder. Det innebærer at barnet skal kunne si sin mening i en hver sak som omhandler det. I norsk lovgivningen er det etablert en aldersgrense for når retten til å uttale seg inntre. Da barnekonvensjonen ble inkorporert i norsk lovgivning, ble grensen senket fra 12 år til 7 år i flere lovverk (Sandberg, 2010, s. 53).

I blant annet barnelova § 31, heter det at alle barn over 7 år skal høres i saker som gjelder dem selv og at barn som er under 7 år skal høres dersom de er i stand til å danne seg egne

² «Symbolsk makt vises ved at visse reaksjoner utløses automatisk uten at vi tenker over det og med disse reaksjonene viser vi at vi gjenkjenner og anerkjenner makten vi står ovenfor» (Prieur, 2006, s. 357).

synspunkter. Jeg har valgt å forske med barn i alderen 7 -12 år, for å sikre at deres erfaringer om hverdagsliv, deres deltakelsesmuligheter og deres tilhørighet kommer til syne.

Barns rettigheter, når de er i kontakt med barneverntjenesten, er nedfelt i barnevernlovens § 6-3. Det legges vekt på at barn skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelser i saker som berører dem. Forskning på barnevernsfeltet har vist at barneverntjenesten i for liten grad har snakket med barn og unge om deres erfaringer knyttet egen situasjon. Det ble tillagt en overordnet bestemmelse i barnevernlovens § 4-1 om barnets beste, som trådte i kraft den 1. januar 2014. Sitatet fra barnevernlovens § 4-1. 2.ledd, 1.pkt. vil belyse fokuset på barns deltakelsesmuligheter:

Barnet skal gis mulighet til medvirkning og det skal tilrettelegges for samtaler med barnet.

I NOU 2016:16 «ny barnevernlov – sikring av barnet rett til beskyttelse og omsorg» vises det til at det er behov for endringer i lovverket med fokus på en barnevernlov som er rettighetsbasert med barnet som hovedperson. Forslaget om lovendringene speiler vårt samfunns syn på barn, samt viktigheten av barn som deltakere i egne prosesser i kontakten med barnevernet. Politisk settes det søkelyset på barnevernfaglig praksis som tar sikte på å styrke barns deltakelsesmuligheter.

I denne oppgaven skal jeg ikke sjekke om barns rettigheter blir fulgt, men jeg vil belyse hva barna forteller, inspirert av et nyere barneperspektiv. Jeg ønsker med andre ord å skrive meg inn i en ny barneforskningstradisjon, i lys av hvordan barna synliggjøres innenfor den institusjonelle rammen fosterhjem utgjør.

1.2.2 Lov om barneverntjenester

I Norge er det barneverntjenesten som er ansvarlig for «å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid» (barnevernloven, 1992, § 1.1). Videre skal loven sikre at barn og unge får trygge oppvekstvillkår.

Det skal legges vekt på å finne tiltak som er til barnets beste og som sørger for at barnet gis kontinuitet i omsorgen gjennom stabil og god voksenkontakt (barnevernloven, 1992, § 4-1, 1.ledd). Dette innebærer i første omgang hjelpetiltak i hjemmet, men det kan også innebære tiltak som fosterhjems plassering. I de tilfeller der foreldre fratras omsorgen for barna sine, vil

det være til det beste at foreldrene og barna har kontakt med hverandre og at foreldrene beholder foreldreansvaret (jfr. det biologiske prinsipp).

1.2.3 Fosterhjemsinstitusjonen

I henhold til statistisk sentralbyrå (SSB) hadde 39 260 barn hjelpetiltak fra barneverntjenesten i 2016. Derav var 9080 barn under offentlig omsorg og ytterligere 6785 barn plassert utenfor hjemmet som frivillig hjelpetiltak. Det vil si at det til en hver tid kan være opp mot 15865 barn helt eller delvis under offentlig omsorg i Norge.³

En fosterhjemsplassing anses både politisk og ideologisk som det mest foretrukne plasseringsalternativet for barn under offentlig omsorg. Plasseringssted skal velges ut fra barnets egenart og utvikling, samt ut i fra barnets behov for omsorg i et stabilt miljø. Det skal også tas hensyn til barns etniske, kulturelle og språklige bakgrunn, jfr. barnevernloven § 4-15.

Fosterhjem beskrives i lovverket som private hjem som tar i mot barn til oppfostring. Kravet om oppfostring innebærer at fosterhjemmet skal ivareta de funksjoner et hjem har, der fosterforeldrene vil overta den daglige foreldrefunksjonen og utøve den daglige omsorgen for barnet (barneloven, § 4-22).

Barneverntjenesten har det juridiske ansvaret overfor barn som er under offentlig omsorg, jamfør barnevernloven § 4-16. Det innebærer at barneverntjenesten skal følge opp barna, samtidig gi fosterforeldrene nødvendig råd og veiledning. Det innebærer at det offentlige har en overordnet rolle i barns hverdagsliv, som kan påvirke barns relasjoner og tilhørighet i fosterhjemmet.

1.3 Terminologi og begrepsavklaring

For å ramme inn oppgaven vil jeg si noe om hvordan jeg forstår forholdet mellom profesjonelle samtaler og forskningssamtaler med barn. Videre vil jeg forklare hvordan jeg forstå begrepet tilhørighet og hvordan jeg forstår fosterfamilien i lys av kjernefamilien. Samt hvorfor jeg i oppgaven vil betegne barns biologiske familie som «opprinnelsesfamilie».

³ <https://www.ssb.no/barneverng/> (25.3.2018)

1.3.1 Profesjonelle samtaler og forskningssamtaler med barn

For å få kunnskap om barns erfaringer har jeg i dette forskningsprosjektet gjennomført samtaler med barn i fosterhjem. De erfaringene forskningsfeltet har fremhevet som vesentlige elementer i profesjonelle samtaler med barn har jeg latt meg inspirere av. Litteraturen legger blant annet vekt på hvilken betydning relasjonen og interaksjonen mellom den voksne og barnet har i profesjonelle samtaler.

Med profesjonelle samtaler forstås samtaler mellom et barn og en voksne i en gitt kontekst, knyttet til et spesifikt fagfelt, slik som barnevernsfeltet. Samtalene har ofte mål om å oppnå økt kunnskap om det enkelte barns liv og erfaringer. Samtalene kan være både planlagt og formelle eller spontane og uformelle (Ulvik, 2014). Barn som har kontakt med barneverntjenesten og er under offentlig omsorg har ofte erfaring med profesjonelle samtaler.

Profesjonelle samtaler og forskningssamtaler er likevel forskjellige. I forskningssamtaler er formålet med samtalen, innhenting av samtykke og kontraktinngåelse med barn regulert av etiske og kunnskapsbaserte kvalitetskriterier (Ulvik, 2014). Forskningssamtalen er en planlagt profesjonell samtale. Jeg anvender begrepene profesjonell samtale, intervju og forskningssamtale om hverandre.

Hvilke utfordringer som oppstår i samtaler med barn vil belyses, da det kan gjøre seg gjeldende for både forskningssamtaler og profesjonelle samtaler.

1.3.2 Tilhørighet

Jeg forstår begrepet tilhørighet som et vanlig ord fra det hverdagslige språket. Begrepet tilhørighet viser til noe som er eksistensielt og noe som er deskriptivt. Tilhørighet handler om å høre til eller være en del av noe. Tilhørighet også et begrep som ikke er fylt opp med innhold, men det kan dekke de samme fenomenene som «tilknytning». Begrepet tilhørighet aktualiserer også «ikke- tilhørighet» (Ulvik, 2007).

1.3.3 Å forstå fosterfamilien i lys av kjernefamilien

Fosterfamilien ligner på, samtidig som den er forskjellig fra, en kjernefamilie. Relasjonene i en fosterfamilie er en variant av relasjonene i en kjernefamilie. Jeg vil med andre ord se fosterfamilien i lys av den alminnelige familieforståelsen. Jeg vil utforske hva barna som lever med denne varianten av voksen – barn relasjoner forteller om sine relasjoner, sin tilhørighet og sine deltakelsesmuligheter.

1.3.4 Opprinnelsesfamilien

Begrepet «biologiske foreldre» brukes i både lovverket og i barneverntjenesten. «Biologisk» viser i utgangspunktet til de nedarvede genene foreldre har overført til sine barn, og slik blir de barns biologiske opphav. I dette forskningsprosjekt er det forbindelsen mellom barn og voksne som er gjenstand for analyse, ikke barnets biologiske opphav. Derfor vil jeg i det videre betegne den biologiske familien med «opprinnelsesfamilien» eller «opprinnelsesforeldre» (Ulvik, 2007, s. 36-37).

1.4 Avgrensing av oppgaven

Jeg har benyttet meg av livsformsintervju som forskningstilnærming i møte med barn i fosterhjem. Barna forteller hva de gjorde i løpet av dagen i går, fra morgen til kveld og slik kan deres praksiser si noe om deres hverdagsliv, deltakelsesmuligheter og tilhørighet på ulike arenaer. Ved å rette søkelyset mot hva barn i fosterhjem forteller, kommer deres erfaringer til syne og bidrar til større forståelse om denne gruppen barn.

Deltakelsesbegrepet er sentralt og det vil tematiseres på ulike måter. Jeg ser på hvordan barns deltakelsesmuligheter i forskningssamtalen. I løpet av forskningsprosessen ble jeg mer og mer opptatt av interaksjonen mellom meg og barna i intervjuene og betydningen av dette. Slik bestemte jeg meg for at interaksjonen ble gjenstand for analysen. Deltakelsesbegrepet aktualiseres videre gjennom barnas fortellinger om sine relasjoner og sine erfaringer i samarbeidet med barneverntjenesten.

Jeg har ikke kjennskap til barnas historikk eller hva som er årsaken til at de bor i fosterhjem. Jeg har kun informasjonen fra barnas saksbehandler i barneverntjenesten, fosterforeldrene og hva barna selv formidler i intervjuene.

Jeg vil ikke analysere hvordan barnet har det i fosterhjemmet eller hvordan barnet påvirkes av sin historikk i sin nåværende livssituasjon. Jeg vil ikke vurdere barnets tilknytningsmønstre eller dets sårbarhet. Det betyr at jeg ei heller vil se på betydningen av omsorgssvikt eller hva slags type omsorgssvikt barna har erfart.

1.5 Temaets relevans

Barn som sosiale deltakere har de siste tiårene fått økende oppmerksomhet, både i politikken, innenfor forskning og hos praktikere. Det er viktig at det legges til rette for bredere kunnskap om hvordan barn selv erfarer sitt eget hverdagsliv og sin sosiale deltakelse.

I både profesjonell praksis og i forskning blir det viktig at det snakkes med barn slik at deres stemme kommer frem. Jeg ønsker som sagt å gi et bidrag inn i den nye barneforskningstradisjonen og bidra til bredere kunnskap om barn i fosterhjem. Jeg ønsker å gjøre forskningsprosjektet relevant innenfor både forskningsfeltet og barnevernfeltet.

1.6 Oppgavens oppbygging

I kapittel 2 vil forskning med barn i fosterhjem presenteres, med fokus på effekter av en fosterhjems plassering, kjennetegn ved barn i fosterhjem og forskning med barn der barns erfaringer er i fokus.

I kapittel 3 presenteres det sosiokulturelle perspektivet, med fokus på hvordan sosial deltakelse og relasjoner kan forstås. Hvordan relasjonen mellom samtale og deltakelse er, vil videre bli fremlagt i dette kapitlet.

I kapittel 4 redegjøres det for forskningsmetode, forskningsetikk og fremgangsmåte, der jeg etterstreber å vise til en mest mulig transparent forskningsprosess.

Kapittel 5 er det første analysekapitlet. Her er fokuset interaksjonen mellom meg og barna i intervjuene. Her belyses hvordan vi sammen skaper fortellingene og hvilke utfordringer som ligger i samtaler med barn.

I kapittel 6 til kapittel 8 belyses barnas tilhørighet i fosterhjemmet, barnas fortellinger om jevnaldrende og barnas fortellinger om opprinnelsesfamilien, samt hvordan deres fortellinger kan forstås. Jeg viser også til utfordringer og muligheter som finnes i samtalene.

I kapittel 9 ser jeg på barnas fortellinger om deres erfaringer med samarbeid og deltakelse med barneverntjenesten.

I det siste kapitlet gjøres en kort oppsummering av funnene og hvilke implikasjoner denne forskningen kan ha for praksisfeltet.

2.0 Forskning med barn i fosterhjem - en kunnskapsstatus

Det finnes en del kvalitativ og kvantitativ forskning om barn i fosterhjem, som blant annet retter fokus på hvordan omsorgssvikt virker inn på deres utvikling og hvilke utfordringer barn i fosterhjem kan ha. Forskningen vi har i dag gir ikke et helhetlig perspektiv på forståelsen av barn i fosterhjem. Det er behov for mer forskning med fokus på deres livssituasjon, der de selv er informanter (Backe-Hansen, Havik & Grønningsæter, 2013).

Det foreligger det noe kvalitativ forskning med barn, der deres opplevelser og erfaringer belyses, men det trengs stadig ny forskning. Forskning må ses i lys av den samfunnsmessige konteksten det er en del av. Barns erfaringer fra tidligere, vil nødvendigvis ikke være lik barns erfaringer og praksiser i dag. Det betyr at det barn forteller vil variere fra tiår til tiår. Det er viktig å merke seg at forskning bærer preg av ulike forskningsspørsmål, som også kan gi ulike svar.

Jeg vil i dette kapittelet se på hvilke forskning som finnes om fosterbarn, både effektstudier knytte til plassering i fosterhjem, kjennetegn ved barn i fosterhjem og studier som er opptatt av barns erfaringer. Jeg har gjort et utvalg fra ulike kunnskapsrapporter på feltet for å vise til kunnskapsstatusen om forskning med fosterbarn.

2.1 Effekter av en fosterhjems plassering på kort og lang sikt

Elisabeth Backe-Hansen, Tine Egelund og Torild Havik utga i 2010 en kunnskapsstatus om barn og unge i fosterhjem, der de fremlegger aktuell forskning på feltet. De fremsetter blant annet forskning knyttet til effekten av en fosterhjems plassering. I den forbindelse stilles spørsmålet «om det har positive, nøytrale eller negative effekter med en fosterhjems plassering for de barna som plasseres?»

Hovedfunnene i forskningslitteraturen frem til 2003 viser en klar tendens, barn og unge plassert i fosterhjem har uforholdsmessig mange problemer. Det viser seg spesielt i det skolefaglige og i sosialt samspill med andre. Mange barn har antisosial atferd, psykiske vansker og konfliktfylte relasjoner til andre. Studiene fra 2003 til 2009 tegner et tilsvarende bilde, der barn og unge klarer seg dårligere sammenliknet med befolkningen som helhet. Men også sammenliknet med barn som hadde vokst opp med utfordrende livsvilkår uten å bli plassert i fosterhjem (Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010, s.14-15).

I denne kunnskapspresentasjonen legges det vekt på at det foreligger for lite kvalitativ og kvantitativ forskning om barn og unges syn på egen fosterhjems plassering, deres sosiale bakgrunn, deres psykiske helse og deres syn på kontakten med opprinnelsesfamilien.

2.2 Kjennetegn ved fosterbarn

I forskningsprogrammet «Fosterhjem for barns behov» (2010 - 2013) legges det vekt på at kunnskapen om fosterhjemsarbeidet i Norge bør fornyes. Forskningsrapporten er gjennomført av NOVA (ved Elisabeth Backe-Hansen, Toril Havik og Arne Backer Grønningsæter).

Rapporten løfter frem problemstillinger som for eksempel «på hvilke måter beskrives fosterbarn i nyere forskning, og i hvor stor grad er forskningen primært problemorientert?».

Forskningen fremlagt i rapporten viser at plasserte barn og unge har større utfordringer knyttet til fysisk og psykisk helse enn barn som ikke er plassert. Barn som allerede ble plassert fra fødsel av, ser ut til å oftere ha diagnostiserte fysiske sykdommer enn andre barn. Det er en høy andel plasserte barn som gis en eller flere barnepsykiatriske diagnoser og som skårer betydelig dårligere ved kartlegging av funksjon enn jevnaldrende som ikke er plassert.

Den kunnskapen forskningen gir oss om konsekvensene av å ha levd med blant annet vold, overgrep og omsorgssvikt i nære relasjoner har et bredt nedslagsfelt. Forskningen kan vise hvilke utfordringer barn har, samt predikerer hvilke utfordringer som kan vise seg senere i ungdommen og i voksenlivet.

Mer spesifikt viser forskning innenfor trauma- og nevrofeltet at omsorgssvikt kan føre til traumatiserende erfaringer for barn. Det legges blant annet vekt på at dersom det oppstår tidlig traumatiserende hendelser fra foreldre mot barn, ødelegges barns evne til å bruke relasjonen for å etablere trygghet, nærhet og tillit til både seg selv og andre. Barn kan endre sitt selv bilde og gis dårligere muligheter til å regulere egne følelser (Anstorp, Benum & Jacobsen, 2012, s. 23-24). Forskningen viser blant annet til at barn kan utvikle både angst, søvnproblemer, uro, atferdsendringer og/ eller utviklingsforstyrrelser. Noen barn kan oppleve skam, skyldfølelse eller redsel for situasjoner de ikke forstår (Kvelling, 2010). Forskningsfeltet er enig i at det har store omkostninger for barn å leve i en vanskelig livssituasjon over tid.

Ofte vil barn i fosterhjem viderefører negative samspillserfaringer eller tillærte handlingsmønstre og det vil være stor sannsynlighet for at det vil oppstå problemer i relasjonen med fosterforeldrene. Dette underbygges i studier av Mary Dozier og Chase Stovall (2000), som har vært spesielt opptatt av å studere tilknytningsspørsmål i

fosterhjemsomsorgen. De hevder blant annet at de erfaringene barn har hatt i sin opprinnelsesfamilie, har direkte innvirkning for barnets videre tilpasning og utvikling i fosterhjemmet.

Noen studier viser at en høy andel fosterforeldre og saksbehandlere vurderer at barn i fosterhjem har store vansker så mange områder og at det er nødvendig at utfordringene møtes med fokusert og helhetlige innsats. Det fordrer et konstruktivt samarbeid mellom helsetjenesten, skolen, fosterforeldrene og barneverntjenesten (Backe-Hansen et al., 2013, s.69).

2.3 Forskning med barn i fosterhjem, der barns erfaringer kommer til syne

Når det er et behov for å skape et helhetlig bilde av fosterbarna, både som gruppe og som enkeltindivider, viser jeg til noen studier der barn på ulik måte har bidratt inn i forskningen.

I 2009 ble det publisert to longitudinelle studier, der barna ble fulgt over lengre tid og det var flere treffpunkt med dem.

Den ene studien ble gjennomført av Gunvor Andersson, der hun fulgte 26 barn som ble plassert på barnehjem da de var mellom 0 og 4 år gamle frem til de var ca. 30 år. 20 av barna hadde erfaringer med å være fosterhjemsplassert i større eller mindre deler av oppveksten. Andersson brukte tilknytningsteori som grunnlag for sin analyse. Hun fant at 11 av de 20 tidligere fosterbarna hadde erfart relasjon til sine fosterforeldre som overveiende positiv, der fosterforeldrene etter hvert representerte trygge tilknytningspersoner for dem. Videre så Andersson en sammenheng mellom barns opplevelse av at fosterforeldrene var deres tilknytningspersoner og at fosterforeldrene hadde gitt barna rom til å forsones seg med sine biologiske foreldre (Andersson, 2009, gjengitt etter Backe-Hansen et al., 2010).

Den andre studien ble gjennomført av Ingeborg Helgeland, som fulgte opp 85 ungdommer med alvorlige atferdsvansker over en periode på femten år. Hun fant at omsorgstiltak kan ha god virkning for barn og unge, men at det ikke er tilfeldig hvilke tiltak de mottar. Hun tar opp problemstillinger knyttet til fordeler og ulemper ved ulik type plassering med utgangspunkt i bestemte kjennetegn ved fosterbarna (Helgeland, 2009, gjengitt etter Backe-Hansen et al., 2010).

Forskningslitteraturen peker som nevnt på at barn i omsorgstiltak ofte har dårligere utfall i livet sammenliknet med barn som ikke plasseres i omsorgstiltak. Forskningen til Andersson og Helgeland viser likevel at en ganske stor andel tidligere fosterbarn ser ut til å klare seg bra.

Ungdom som har vært plassert i fosterhjem har ulikt behov for medvirkning, både ungdom imellom og i hvilke sammenhenger de forventer å medvirke i. Dette stiller krav til en individuell, relasjonell og dynamisk tilnærming, ved at det tilrettelegges for medvirkning på flere tidspunkter i en fosterhjemsplassering. Dette er funn i forskningsstudie til Elisiv Bakketeig og Lotte Terese Bergan. De gjennomførte individuelle intervjuer og fokusgruppeintervjuer av blant annet 24 ungdommer på 16 år og eldre. Målsetningen var å undersøke hvordan plasserte ungdom gis anledning til medvirkning, knyttet til sin plassering i fosterhjem, hverdagen i fosterhjemmet og samvær med opprinnelsesfamilien (gjengitt etter Backe-Hansen et al., 2013).

En viss andel av barn som flytter i fosterhjem i dag har annen etnisk opprinnelse enn norsk. Proba samfunnsanalyse gjennomførte på vegne av barne- og familiedirektoratet en studie som belyser hvordan fosterhjemsplassering påvirker minoritetsbarns utvikling. De har fremstilt sine funn i rapporten «Barn med minoritetsbakgrunn i fosterhjem» (2017). Som en del av prosjektet har blant annet syv ungdommer i fosterhjem blitt intervjuet. Det er lagt vekt på ungdommenes erfaringer knyttet til identitet og tilknytning til både fosterfamilien og den biologiske storfamilien. De fleste av ungdommene erfarte overgangen og oppholdet i fosterhjem som uproblematisk, mens enkelte opplevde utfordringer knyttet til språk og livssyn. Alle var opptatt av morsmål, kultur og tradisjoner fra hjemlandet, selv om de fleste formidler at de identifiserte seg med fosterfamilien. Det konkluderes med at fosterbarna må gis mulighet til å opprettholde sin religion, sine tradisjoner og sitt språk dersom de ønsker det. Samt at det er viktig at fosterfamilien tilrettelegger for dette.

2.4 Forskningsprosjekter som inspirasjon til mitt forskningsprosjekt

«Snakk med oss! Profesjonsutøvelse og barns deltakelse» er et flerårig forskningsprosjekt og et viktig bidrag inn i denne oppgaven. Dette forskningsprosjektet retter fokus mot barns deltakelse i hverdagsliv og i profesjonell praksis knyttet til barnevern, skole og habilitering (Gulbrandsen, 2014). I prosjektet baserer de seg på sosiokulturell teori, hverdagslivsforankret tilnærming og barns egne erfaringer, som gjenspeiler det jeg undersøker i mitt forskningsprosjekt. Jeg har blant annet hentet kunnskap om hvordan samtaler med barn kan forstås i lys av sosiokulturelt perspektiv.

Oddbjørg Skjær Ulviks doktorgradsavhandling «Seinmoderne fosterfamilier» er en kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger. Avhandlingen legger vekt på hvordan relasjoner dannes og hvordan fosterbarnet konstruerer mening gjennom sitt hverdagsliv (Ulvik, 2007). Denne avhandlingen er gjort relevant både som grunnleggende forståelse og inspirasjon i analysen.

3.0 Teori

I teorikapittelet vil jeg belyse det sosiokulturelle perspektivet, der jeg gjør sosial deltakelse og relasjoner til sentrale tema. Teorikapittelet viser til både min teoretiske posisjon og relevant teori for analysen.

3.1 Det sosiokulturelle perspektiv

Det sosiokulturelle perspektivet bygger på en antakelse om at læring og utvikling skjer gjennom sosial deltakelse, samhandling og dialog. Det sosiokulturelle perspektivet belyser hvordan barn fødes inn i en verden som er utformet gjennom historiske og kulturelle prosesser. Barns posisjon og utvikling må ses i sammenheng med disse kulturelle og historiske prosessene, altså den konteksten barn er en del av (Hundeide, 2008, s. 273).

Det betyr at barn sosialiseres inn i samfunnets sosiokulturelle rammer. I barnas sosialisering prosess vil historien og kulturen sette rammer for hvordan barn vil forstå og oppfatte verden, hvordan de samhandler med andre og hva de legger vekt på og hvordan de forklarer fenomener og ikke minst hvilke verdier som internaliseres. Språket blir slik en premissleverandør for meningene og virkelighetsoppfatningene barn har. Barn er avhengig av samhandling og dialog med sine omsorgspersoner og omgivelser for å bli kompetent deltakere i samfunnet (Hundeide, 2008, s. 274). Jerome Bruner (1986) taler for at både voksne og barn bruker narrativer eller historier som språklig verktøy når de skal skape mening i sine praksiser og handlemåter (gjengitt etter Gulbrandsen, 2008, s. 260-261).

Begrepet «scaffolding», som oversatt betyr stilasbygging, ble utviklet av Wood, Bruner og Ross (1976). Teorien handler om hvordan voksne legger til rette for at barn får hjelp og støtte i aktiviteter de ikke helt klarer på egenhånd. Når barnet selv mestrer, er ikke lenger i behov av voksenstøtte og denne kan avta eller utebli. Det kan vises til prosessen med å bygge et hus for å illustrere scaffolding. For å bygge et hus trenger man et stilas og når huset er ferdig, kan stilaset fjernes (Skodvin, 2008, s. 244).

Scaffolding viser til at barn er i behov av ledet samspill, der voksne er stillaset som tilrettelegger for praksiser som styrker barns utvikling. Dette er et perspektiv som fokuserer på samhandling og kommunikasjon mellom voksne og barn for å styrke barns utvikling, mestring og deltakelse. Slik gjør det seg relevant for det jeg skriver om.

3.1.1 Sosial deltakelse

Sosial deltakelse er et sentralt begrep innenfor det sosiokulturelle perspektivet. Med sosial deltakelse menes at barn er i kontinuerlig samspill med sitt nettverk, sine foreldre, søsken og venner. Dette samspillet vil være innleiret i en sosiokulturell kontekst, det betyr at barn utvikles gjennom sosial deltakelse. Ulike samspillserfaringer gir barn grunnlag for hvordan de deltar og hvilke muligheter de har for deltakelse i samfunnet (Gulbrandsen, Seim & Østensjø, 2014, s. 39). Dette gir interesse for hvilke sosiale sammenhenger og relasjoner barn inngår i både i hjemmet, på skolen og på andre arenaer. Videre taler det for å se barn som handlende og meningsskapende deltakere i sitt hverdagsliv. Barns muligheter vil slik synliggjøres gjennom deres hverdagslige aktiviteter.

3.1.2 Kultur

I så måte må begrepet kultur defineres og dekonstrueres. Solheim (1990, gjengitt etter Gulbrandsen 2008, s. 250) definerer kultur som «et bestemt system av meningssammenhenger, et univers av mening som ordner og gir form til menneskelig erfaring og virkelighet». Det kan forstås som ideer og rammer som gir mening til det mennesker gjør, tenker og mener. Innenfor det sosiokulturelle perspektiv anses denne definisjonen å være snever, da perspektivet taler for at begrepet kultur bør forstås dynamisk og som noe som stadig er i utvikling gjennom menneskelig samhandling. Gulbrandsen uttaler i boken «Oppvekst og psykologisk utvikling» følgende om kulturbegrepet:

Kultur i betydningen delte meningssammenhenger, forutsetter ei sosial organisering. Det er i samspill med hverandre at mennesker utvikler og utfordrer felles meningssystemer. Når en delt forståelse av en situasjon er etablert, vil denne forståelsen i neste omgang bidra til å strukturere nye situasjoner» (Gulbrandsen, 2008, s. 251).

3.1.3 Forhandling om relasjoner

Det er vanlig i forskningslitteraturen og i profesjonell praksis å forstå relasjoner i lys av tilknytning. Å forstå relasjoner i lys av forhandling representerer noe annet og en mer helhetlig måte å forstå barns relasjoner på. Dette kan synliggjøres ved at tilknytningsteorien ikke i tilstrekkelig grad vil dekke hvordan relasjoner skapes og opprettholdes og hvilken betydning innholdet og kvaliteten på relasjonene har for den enkelte. Hvordan barn kan formes i samspill med andre voksne og barn, enn omsorgssystemet, kommer heller ikke tilstrekkelig frem.

Det må synliggjøres at mennesker har forskjellig relasjon til forskjellige mennesker. Judy Dunn (1993) anses som en av de største kritikerne av tilknytningsteorien. Dunn taler for og viser gjennom sin forskning at en mor vil ha forskjellig tilnærming til ulike barn og at relasjon til et barn kan være ulikt avhengig av barnets ulike utviklingsstadier og væremåter. Variabler som grad av åpenhet og utveksling av følelser, delt humor, og hvordan kommunikasjon, samhandling og lek opprettholdes, er vesentlige aspekter for hvordan relasjoner forhandles frem og vil få ulikt utfall av. (Dunn, gjengitt etter Hundeide, 2008, 283). Det er ikke uenighet om at barn er i behov av stabile og trygge relasjoner for positiv utvikling. Men det legges ulik vekt på hvordan man ser relasjoner over tid og betydningen av konteksten. Et forhandlingsperspektiv er et alternativ til hvordan relasjoner kan forstås.

Ulvik (2007) velger å bruke forhandlingsperspektivet i sin doktorgradsavhandling og jeg har latt meg inspirere av dette. Hvordan relasjoner skapes og opprettholdes er viktig, spesielt for barn som er i ulike familiekonstruksjoner, slik som barn i fosterhjem. Det er et faktum at barn ved en flytting til fosterhjem må skape nye relasjoner over tid.

Mennesker, barn som voksne, er i interaksjon med hverandre i ulike sammenhenger eller kontekster. Mennesker inntar ulike posisjoner eller roller ovenfor hverandre, avhengig av konteksten. Det legges til grunn at mennesker påvirker og lar seg påvirke av hverandre og dette fører til ulike prosesser i relasjonene. Det vil naturlig oppstå fortolkninger av hverandres handlinger, intensjoner og ønsker, som skaper en forhandlingsprosess, før resultatet av relasjonene gjøres synlig (Ulvik, 2007). Ulvik hevder at det forhandles om både om relasjonskategorien, dens innhold og dens emosjonelle karakter i relasjonene. Hun viser at forhandlingsprosesser er en måte å forstå forbindelsen mellom fosterforeldre og fosterbarn.

Forhandlingsbegrepet kan altså brukes for å forklare prosesser der utfallet ikke er avgjort og slik brukes for å forstå relasjoner der det er ulikheter, som i for eksempel i relasjonen mellom foreldre og barn/ fosterforeldre og fosterbarn. At det forhandles i relasjoner betyr ikke at det må foreligge en konflikt eller interessemotsetning, da forhandlingsbegrepet kan brukes for å forklare prosesser i dagliglivets samspill og de ulike relasjoner som man inngår i (Ulvik 2007, s. 64-65).

3.2 Relasjonen mellom samtale og deltakelse

For å demonstrere bredden i deltakelsesbegrepet må relasjonen mellom samtale og deltakelse ses på, samt hvordan dette virker i profesjonelle samtaler.

Å samtale med barn står sterkt i relasjon med begrepet deltakelse. En meget relevant artikkel i den forbindelse er Oddbjørg Skjær Ulviks (2014) artikkel «Talking with children: professional conversations in a participation perspective». Hun tar til orde for at det foreligger tre former for analytiske perspektiver for relasjonen mellom samtale og deltakelse. Det første er samtale som middelet for deltakelse, det andre er deltakelse som tema i samtalen og det tredje, samtale som deltakelsesform (egen oversettelse).

Innen forskningsfeltet er det tradisjon for at når barn deltar i forskning bidrar det i seg selv til økt deltakelse for barn. Altså samtale blir et middel for deltakelse. Det å lytte til barn og få frem barns stemme er sentralt. På denne måten vil man oppnå utvidet kunnskap om barn som kan legges til grunn i beslutninger som skal tas omkring barn eller i tilrettelegging av tiltak for barn. Dette perspektivet prioriterer resultatet av samtalen fremfor prosessen i samtalen.

Forskningsfeltet er i behov av at man fortsetter å la barn være deltakende i forskning, samtidig som det utvikles gode måter å snakke med barn på. Det er anerkjent av forskningsfeltet at det er behov for en bredere diskusjon av det teoretiske begrepet «deltakelse» og hvordan tilrettelegge for økt deltakelse for barn som deltar i forskning eller profesjonelle samtaler.

Deltakelse som tema for samtale handler om hvordan barnet formidler sin sosiale deltakelse i sitt hverdagsliv, hva de forteller om sine relasjoner, aktiviteter, drømmer og følelser. Barnas erfaringer vil indikere hvordan barns sosiale deltakelse er og hvorvidt de har begrenset beslutningsmuligheter i avgjørelser i eget liv eller ikke. For å få tak i disse erfaringene vil det kreve en bevisst måte å gjennomføre en samtale med barn på. Det vil kreve kunnskap om hvordan samtaler med barn best kan tilrettelegges, hvordan spørsmål kan stilles og hvilke spørsmål som bør stilles og hvordan egen væremåte kan påvirke interaksjonen.

Samtale som deltakelsesform handler om at man velger å analysere samtalen mellom barnet og den voksne som deltakelse, der interaksjonen står i fokus. Meningsinnholdet i samtalen produseres altså gjennom samskaping. Fokuset flyttes fra å se barnet som et objekt til å se barnet som et subjekt og barnet og forskeren blir en del av samme sosiale fenomen. Dette viser til hvorfor jeg velger å belyse interaksjonen mellom meg og barna i analysen.

3.2.1 «Deltakerstigen»

Å kunne medvirke i eget liv er en del av barns sosiale deltakelse. I lovverket vårt er det forankret at barn skal medvirke i beslutninger som tas i deres liv. Dette gjør seg i særlig grad gjeldende for barn i fosterhjem, som er i en annerledes livssituasjon og under offentlig omsorg.

Barn skal lyttes til, støttes i å utrykke sitt syn eller mening og deres syn skal tas i betraktning. Barn skal involveres i beslutningsprosesser og der det er mulig skal barn dele makt og ansvar for beslutningen. Dette understøttes i Harry Shiers (2001) modell, som kalles deltakerstigen. I hans modell graderes barns medvirkning i 5 nivåer for hvordan barn kan gjøres mer deltakende i beslutningsprosesser.

Modellen er et viktig bidrag for å synliggjøre barns medvirkning i profesjonell praksis, samtidig som den ikke i tilstrekkelig grad har fokus på interaksjonen mellom den voksne og barnet for hvordan medvirkning oppnås.

4.0 Forskningsmetode, forskningsetikk og fremgangsmåte

Jeg mener at det er mye å lære om barn fra barn, derfor har jeg snakket med barn i fosterhjem. Utforskning av deres erfaringer vil kunne gi økt kunnskap om hvordan de tolker, forhandler og forstår sitt eget liv og sine relasjoner (Greene & Hogan, 2005). Å forske med barn kan gi ny kunnskap og skape nye refleksjoner i både forskningsfeltet og praksisfeltet. Barn i fosterhjem er barn under offentlig omsorg og slik vil det være enda viktigere å få bredere kunnskap om denne gruppen barn.

Hanne Varming (2011) sier i boken «Barneperspektiver: Børn som ligesverdige medspillere i sosialt og pedagogisk arbejde» at dersom det erkjennes at barn er verdige aktører i samfunnet, blir det ikke lenger et spørsmål om hvorvidt barn skal delta eller ikke, men snarere et spørsmål om hvordan barn skal delta.

Å kunne delta i forskning er en demokratisk rett for både voksne og barn og det ligger en etisk forpliktelse i å gi barn mulighet til å delta i forskning. Det er viktig å fremme at deltakelse i forskning for noen barn kan være belastende, men for andre kan det være utviklende. Dersom det er belastende betyr ikke dette at barn bør fratras sine rettigheter til å være deltakende i forskning. Det vil heller være viktig å jobbe frem gode måter å få barnet i tale, der prosessen og interaksjonen i samtalen i større grad kommer i fokus.

Jeg har benyttet livsformsintervju som forskningstilnærming i dette forskningsprosjektet.

Denne måten å snakke med barn på, er tilrettelagt for å ivareta det enkelte barn.

Livsformsintervju som forskningstilnærming plasseres for øvrig innenfor det sosiokulturelle perspektivet, som jeg har vist til i teorikapittelet.

4.1 Livsformsintervju som forskningstilnærming

Jeg vil introdusere livsformsintervju som forskningstilnærming, forklare intervjuformen og på hvilke måte den gjør seg relevant som samtaleform med barn. Ved at jeg presenterer forskningstilnærmingen grundig i dette kapittelet, vil jeg ikke legge ved intervjuguiden som vedlegg.

Livsformsintervju ble utviklet av Hanne Haavind på 1980-tallet. Hun ønsket å forstå hvordan småbarnsmødre begrunnet sine handlinger og foreldrepraksiser; på hvilken måte involverte mødrene seg i sitt eget barns liv og hvordan det kom frem gjennom ulike hendelser i løpet av dagen (Haavind 2011, s. 134). «Døgnet blir gjennomgått, hendelse for hendelse, med gårdsdagen som utgangspunkt. Dette gir en beskrivelse av alle de sosiale anledninger som

fulgte etter hverandre, hva slags virksomhet som foregikk, hvem som deltok og hvordan interaksjonen foregikk» (Haavind, 1987, s. 90 sitert i Ulvik, 2014, s. 67). Med utgangspunkt i for eksempel gårdsdagen, vil man kunne antyde hvordan en person skaper sammenheng mellom nåtid, fortid og fremtid. På denne måten blir personens prosjekter og meningsskapning i hverdagen synlig. En dag i en persons liv kan si noe om sammenhenger i den enkeltes liv, samtidig gi kunnskap om de kulturelle- og sosiale betingelsene i personens liv. (Ulvik, 2014, s. 68).

Intervjuformen er videreutviklet gjennom en serie av forskingsprosjekter om barns utvikling og omsorgspraksiser. Flere forskere har overført dette samtaleformatet til intervjuer med barn, blant annet Agnes Andenæs (1991) og Liv Mette Gulbrandsen (1998).

Haavind viser til at livsformsintervjuet tar utgangspunkt i hverdagslivets praksiser og fokuset rettes mot hva som foregår i en annens liv. Målsetningen er at en person forteller om sine subjektive erfaringer, der både små og store hendelser kommer frem, som erfaringer, rutiner og hverdagslige praksiser. Hendelsene det fortelles om gir slik et bilde av personens måte å leve på (Haavind, 2011, s. 133).

Antropologen Marianne Gullestad (1989) trekker frem at begrepet hverdagslivet rommer både forståelse og handling. Hun mener at begrepet kan defineres gjennom to dimensjoner: «den ene dimensjonen er den daglige organiseringen av oppgaver og virksomhet, den andre dimensjonen er hverdagslivet som erfaring og livsverden» (Gullestad, 1989, s. 18, sitert i Gulbrandsen et al., 2014, s. 42). Å rette fokus mot barns hverdagsliv betyr at man som forsker vender blikket mot hva barn forteller. Haavind fremmer at det barn forteller kan brukes til å forstå barns posisjon som mottaker av omsorg, samtidig forstå barns utvikling i en større sammenheng (Haavind, 2011, s. 134).

«Den som blir intervjuet om sin livsform slipper den andre inn i sitt hverdagsliv ved å fortelle om det som skjedde» (sitert i Haavind, 2011, s. 133). Når løpende tid er organiserende prinsipp for samtalen vil samtalen bygge på en kronologisk fremstilling av barnets hverdag. Barnet styrer hva det vil fortelle eller ikke fortelle, men for å få en utvidet forståelse av fortellingene kan det følges opp gjennom utdypende spørsmål, som for eksempel «hva var det som skjedde da?» eller «hvordan var det for deg?» (Haavind, 2011, s. 134). Det er et sentralt poeng at barnet gis rom til å utvikle og utvide sin fortelling.

Ved at samtaleformen tar utgangspunkt i det som allerede har skjedd (fra morgen til kveld) vil barnet være den som sitter på kunnskapen, mens den voksne ønsker å få vite noe. Når barnet forteller fordrer det at den voksne (forskeren) er nysgjerrig og dirkete på de temaene barnet tar opp. Dette krever at den voksne både lytter, forstår og tar i mot informasjonen som subjektivt gyldig, uten å legge til noe barnet ikke kan stå inne for. Dersom den voksne erfarer noe som uklart eller utfordrende er det viktig at den voksne er anerkjennende og ærlig. Måter dette kan uttrykkes på er «det var fint at du fortalte» eller «nå forstår jeg bedre hva du mente» (Haavind, 2011, s. 135-136).

Jeg har også latt meg inspirere av Kari Trøften Gamst og Åse Langballe sin metode om Den Dialogiske samtalemодellen (DCM). Metoden viser ny innsikt og nye fremgangsmåter for kommunikasjon med barn i dommeravhør. Metoden er senere tilpasset asylintervjuer med barn og profesjonelle samtaler med barn i barneverntjenesten. Gamst utviklet metoden slik at den ble tilpasset barnevernfaglige praksiser. Hun utgav boken «profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor» i 2011.

Jeg har som saksbehandler deltatt i kompetansehevingsprosjektet «barnesamtalen i barnevernet». Gjennom systematisk opplæring og øvelse over flere år har jeg opparbeidet meg god innsikt og kunnskap om metoden, samt hvordan den kan benyttes i samtaler med barn som er i sårbare livssituasjoner. Jeg har derav sett til elementer ved denne metoden i forbindelse med gjennomføringen av samtaler med barn i fosterhjem.

Begge samtaleformene er svært egnet for å få barn i tale. Samtaleformen jeg har valgt er således tilrettelagt for å få barn i fosterhjem i tale, og slik få frem deres erfaringer slik de selv beskriver og forstår det.

4.2 Rekruttering og valg av informanter

Forskningsprosjektet ble først meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS. Personvernombudet har tilrådt at prosjektet gjennomføres. I deres tilbakemelding vises det til at det forutsettes at frivillighet, taushetsplikt og konfidensialitet blir ivarettatt under rekruttering av utvalget. De vektlegger at det må tas høyde for at informantene befinner seg i en svært sårbar situasjon og det henvises til sitat fra deres godkjenningsbrev: «Når man forsker på sårbare grupper, har man et særskilt ansvar for å ivareta informantenes interesser. Belastningen informantene utsettes for må stå i et rimelig forhold til den samfunnsmessige og vitenskapelige nytten av studien» (se vedlegg).

Kriteriene for deltakelse i prosjektet var at barna skulle være i barneskolealder, altså aldersspennet mellom 6- 12 år. Barna skulle ha bodd i sine fosterhjem minimum ett år, slik at barna hadde en viss tilhørighet i fosterfamilien og nettverket.

Barna ble rekruttert gjennom kontakt med to barneverntjenester i to ulike kommuner. Jeg fikk tilbakemelding fra en av tjenestene at de ikke hadde aktuelle barn som kunne delta i forskningsprosjektet. De begrunnet det med at det ville være for belastende for barna som allerede var i en sårbar situasjon. Den andre barneverntjenesten var positiv til deltakelse og anså forskning med barn som viktig. Den aktuelle barneverntjenesten rekrutterte fem barn, alle barna i barneskolealder. Barna er mellom 7 og 11 år. To av barna er jenter og tre av barna er gutter. Et av barna er av annen etnisk opprinnelse, de øvrige fire barna er etnisk norske. Jeg har ikke fremstilt kjønn, alder eller etnisitet som analytiske akser i min analyse.

Hovedregelen ved forskning rettet mot barn under 18 år, er at samtykke for deltakelse i forskning må innhentes fra den som har foreldreansvar for barnet. For barn under offentlig omsorg er det ingen unntak. Det betyr at det er biologiske foreldrene med foreldreansvar som har samtykke til barnas deltakelse. Barneverntjenesten innhentet samtykke fra biologiske foreldre på vegne av meg og jeg fikk tilsendt skriftlig samtykke i forkant av intervjuene.

Det har således vært et viktig prinsipp at fosterforeldrene også har samtykket muntlig til deltakelse i prosjektet, da det er fosterforeldrene som kjenner barnas nåtidssituasjon og som er blitt oppfordret til å forberede barna på intervju. Jeg har dessuten vært avhengig av samarbeid med fosterforeldrene for gjennomføring av intervjuene. Det er likevel viktig å understreke at deltakelsen i studiet er frivillig for barna, selv om både barneverntjenesten, biologiske foreldrene og fosterforeldrene har samtykket på deres vegne. Barna har selv samtykket muntlig under gjennomføringen av samtalen.

I forkant av intervjuene mottok både fosterforeldre og biologiske foreldre informasjon om prosjektet. Jeg utarbeidet et eget informasjonsskriv til barna. Det kom frem at det er frivillig å delta i studien og at samtykket kan trekkes. Det ble synliggjort at alle opplysninger fra intervjuet blir anonymisert, behandlet konfidensielt og i forhold til reglene om taushetsplikt. Det ble også opplyst at intervjuet ville tas opp med båndopptaker og at samtalen ville skrives om til tekst, og brukes til analysen (se vedlegg).

4.2.1 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene ble foretatt der barna bor, altså i barnas nåværende hjem (fosterhjemmet). Jeg gjorde avtale med fosterforeldrene om tidspunkt for intervjuene. Barna fikk selv bestemme hvor i hjemmet intervjuet skulle gjennomføres og om fosterforeldrene skulle være tilstede eller ikke. Gjennomføringen av intervjuene vil bli utdypet som et eget tema i analysen, da jeg under forskningsprosessen ble svært opptatt av interaksjonen mellom meg og barna og betydningen av denne.

4.2.2 Barns kommunikative ferdigheter

I samtale med barna er det viktig å ha kunnskap om barns kommunikative ferdigheter og hva som er aldersadekvat språkutvikling hos barn.

Barns språklig tenkning og utvikling skjer først gjennom etablering av hverdagslige begreper, som hjelper barn å forstå og skille ulike fenomener fra hverandre, til etter hvert å forstå begrep som gjør det mulig å forstå og reflektere over relasjonen mellom begrepene (Skodvin, 2008, s. 237).

Hva som forventes av barns kommunikative ferdigheter i aldersgruppen 7 – 12 år vil kort belyses. Dette gjenspeiler aldersgruppen i forskningsprosjektet.

Når barn er mellom 5 og 7 år har de fått økt ordforråd, samtidig som ordforrådet er begrenset sammenlignet med voksne. Ved manglende ordforråd kan det føre til at barnet selv konstruerer begreper. Å opprettholde fokus på et tema kan for i denne alderen være utfordrende. Dette kan komme til uttrykk ved at temaene er springende med assosiasjoner og sidespor. Dersom de gis anledning til å vise sine verbale utsagn i handlinger, vil de i større grad kunne gi mer informasjon og utvide sin fortelling (Gamst, 2011, s. 52).

Agnes Andenæs (1991, gjengitt etter Haavind, 2011) fremmer at de fleste barn ned til 5 års alderen har kompetanse til å gjennomføre en samtale som handler om hva de selv gjorde gjennom for eksempel dagen i går.

Barn i aldersgruppen 7 til 12 år kan i økende grad etablere strategier for dialog med en voksen og de kan benytte seg av sosialt aksepterte normer i kommunikasjonen. De kan i større og større grad ta en annens perspektiv og forstå den andres synsvinkel. Videre vil «tilegnelse av skriftspråket bidra til større innsikt i deres tankeprosesser og til å utvikle resoneringsevne og refleksjon over egen kognitiv kompetanse» (Gamst, 2011, s. 53).

4.2.3 Den voksnes kommunikative ferdigheter

Det er svært relevant å rette fokus mot den voksnes kommunikative ferdigheter i samspill med barn. Det er viktig i alle former for profesjonelle samtaler.

I barnesamtalen (DCM) legges det vekt på at man i samtaler med bør ha et barneperspektiv, som innebærer å ta barn på alvor ved at man søker dypere kunnskap om hvordan verden ser ut fra barns ståsted. Implisitt ligger det en forståelse om at barn er handlende subjekter med kompetanse på egne følelser, tanker og vurderinger.

All mellommenneskelig kommunikasjon er innvevd i et komplekst samspill mellom handling, emosjonelle uttrykk og ikke-språklig kontakt. Måten vi kommuniserer på kan virke både fremmende og hemmende i samspill, og dialogen kan gi varierende kvalitet og gi ulikt resultat (Gamst, 2011).

I interaksjonen mellom voksne og barn forutsettes det at all kommunikasjon skapes og gjenskapes av begge parter. Det er i vekselvirkningen felles forståelse og meningsinnholdet blir synliggjort. Det legges vekt på at den voksnes verbale formuleringer og væremåte virker inn på samtalen innhold, slik at det er ønskelig med fremmende kommunikasjon. Med fremmende kommunikasjon menes å stille åpne spørsmål, som inneholder formuleringer som oppfordrer barn til å fortelle så fritt som mulig. Som for eksempel «fortell hvem du var sammen med etter skolen i går». Åpne spørsmål vil gi mulighet til tykkere beskrivelser eller alternative svar. Brukes lukkede spørsmål som for eksempel «lekte du på skolen i går?» vil som oftest begrense svarmulighetene for barn og sjeldent gi beskrivelser av en hendelse eller barns praksiser (Gamst, 2011, s. 147).

Gamst trekker videre frem viktigheten av å være aktivt lyttende. Med dette menes virkelig å lytte, høre etter og fange opp det barnet formidler. Det forutsetter at den voksne retter oppmerksomheten mot barnet og er sensitiv overfor hva barnet sier, dets tonefall og kroppsspråk. Å være god i aktiv lytting handler om å tørre å lene seg tilbake og være åpen for barnets initiativ.

Jeg har tatt høyde for at barna jeg intervjuer er i en sårbar livssituasjon gjennom hele forskningsprosessen. Barna er i samtale gitt mulighet til selv å styre hva de vil fortelle, der min rolle har vært å utforske og reflektere sammen med dem. Prinsipper jeg har vært meg bevisst er ikke å bryte opp barnas tankeprosesser, ha oppmerksomheten primært mot barna og stille åpne, men så konkrete spørsmål som mulig. Jeg har vært opptatt av å bekrefte barna

gjennom bruk av positiv oppfordring til å fortelle mer eller gjenta det barna sier. Jeg har etterstrebet disse prinsippene, men jeg har ikke klart dette i alle sammenhenger under intervjuene.

4.3 Fra intervju til tekst

Jeg er aktivt medvirkende i produksjonen av materialet på ulike måter i forskningsprosessen. Etter at intervjuene var gjennomført ble samtalene transkribert. Materialet er for det første et resultat av intervjuinteraksjonen mellom meg som forsker og barna jeg intervjuet. Materialet er fremstilt så ordrett som mulig. Jeg har for det andre foretatt noen valg for hvordan samtalene ble transkribert. Blant annet synliggjøres krent, lyder og annen non-verbal kommunikasjon i teksten. Tonefall synliggjøres ved at det er satt inn ulike tegn for å forsterke om det var spørsmål, utrop, usikkerhet eller lignende. Under flere av samtalene oppstod det brudd, der det blant annet banker på døren eller fosterforeldre snakker, dette synliggjøres også. Jeg har derimot ikke markert i teksten dersom det oppstår små pauser i samtalen eller lengden på disse.

Å ha dialog med teksten er noe annet enn å ha dialog med barna. Under intervjuene gjøres det «ad hoc» vurderinger på hvilke tema som skal følges opp og utforskes videre. Mens analyseteksten har jeg lest om igjen og om igjen. Dette gir et annet grunnlag for å forstå, fortolke og analysere barnas fortellinger. Informasjonen fra barnas saksbehandler i barneverntjenesten, fosterforeldres utsagn, mine feltnotat og observasjoner fra intervjuene vil også være et bakteppe for analysen.

4.4 Analytisk fremgangsmåte

Materialet gir mulighet for mange analytiske spørsmål, men det vil ikke være mulig å analysere alle disse innenfor rammen av en masteroppgave. Jeg har vært igjennom ulike prosesser for å komme frem til relevante temaer til min analyse. Det har vært en aktiv prosess der jeg først gjorde en grovkategorisering. Analytiske tema som ble prioritert var barnas dagsforløp, barnas presentasjon av seg selv og fosterfamilien, barnas jevnaldringsrelasjoner og skolens betydning. Etter å ha jobbet videre med materialet formulerte jeg følgende analytiske spørsmål:

- Hvordan er interaksjonen mellom meg og barna i intervjuene?
- Hvordan forteller barna om sine relasjoner i fosterhjemmet?
- Hvordan forteller barna om sin opprinnelsesfamilie?
- Hvordan tematiserer barna deltakelse og samarbeidet med barneverntjenesten?

Etter gjennomgang av tekstene kommer det til syne at barna i varierende grad forteller åpent og fritt. Flere av barna fremstår tilbakeholdne i hva de forteller, uavhengig av hva som er tema. Gjennom de nyanserte analytiske spørsmål vurderer jeg at materialet er tilstrekkelig rikt for å kunne svare på prosjektets problemstilling.

Analyse er på ingen måte uttømmende, men jeg ønsker å gi et bidrag til praksisfeltet og forskningsfeltet på hvordan barn i fosterhjem forteller om sitt hverdagsliv, sine deltakelsesmuligheter og sin tilhørighet.

4.5 Ethiske aspekter ved forskningsprosessen

Et sosiokulturelt perspektiv gir retning til hvordan jeg har tilnærmet meg barn og hvilke barnesyn som ligger til grunn. Mitt ønske er å bidra til et styrket barneperspektiv i både barnevernsfeltet og forskningsfeltet. Det stiller høye krav til mine kommunikasjonsferdigheter, min kompetanse rundt barns utvikling og min evne til å kunne lese og forstå barn i en sårbar situasjon. Det krever også høye bevissthet rundt egen maktposisjon som forsker og innebærer etiske utfordringer.

K.E. Løgstrup drøfter i «Den etiske fordring» (Løgstrup, 1956 gjengitt etter Eide, 2008) at menneskets dannelse eller utvikling alltid er mer enn det vi har forutsetninger til å ta styring over. Dersom andre setter mål for hva et annet menneske skal oppnå, innebærer det at man ordsetter eller forstår det bakenforliggende i den andres handle- og væremåte. Ved manglende tilbakeholdenhet står man i fare for å gjøre andre mindre enn det han eller hun har potensiale til å være og den andre kan lettere formes eller gjøres mindre. Løgstrup mener altså at menneskets individualitet og deltakelse innebærer mer enn hva andre har forutsetninger til å begripe. Barn står i en særlig posisjon til å bli utsatt for slik manglende tilbakeholdenhet fra voksne. At barn er mer utsatt enn voksne henger sammen med barns erfaringsgrunnlag, der de ikke har opparbeidet seg tilstrekkelig med erfaringer for å motstå voksnes påvirkning (Eide, 2008, s. 80-81). Tilbakeholdenhetsperspektivet til Løgstrup understreker betydningen av at man bør være forsiktig med å ta den andres ord eller sette ord på andres følelser, da følelser og erfaringer er personlige og får sitt innhold av den enkeltes liv og livserfaring. En slik forsiktighet innebærer at jeg må være meg bevisst at det som ligger bak utsagn, kroppslige uttrykk eller følelser hos barna, er noe jeg strengt tatt ikke vet noe om (Eide, 2008, s. 88). Her understrekes betydningen av at man i forskningsintervjuer bør være forsiktig eller tilbakeholden med å komme med forslag til hvordan barna opplever sin egen situasjon, slik at barna ikke tvinges inn et spor som ikke er representativt for deres erfaringer og opplevelser.

Med andre ord, er følelser og erfaringer noe barn selv bør ordsette eller be-gripe, slik at man ikke står i farer for å minske betydningsfulle kategorier i analysen, så vel som i kunnskapsproduksjonen for øvrig. Det jeg kan gjøre, er å forholde meg til er det barna sier.

4.6 Aspekter ved min rolle som forsker i eget felt

Litteraturen vektlegger at det er nødvendig med refleksjon over egen rolle som forsker i kvalitativ forskning. Det blir derfor viktig for meg å belyse mitt forskningsarbeid i lys av egen oppvekst, kultur og kontekst.

Jeg er etnisk norsk kvinne, mor til to barn, utdannet barnevernspedagog og jeg jobber innenfor barnevernsfeltet. Jeg er et produkt av min historie, mine fordommer, mine erfaringer fra egen oppvekst, mine erfaringer fra arbeidslivet og mine erfaringer fra det å være mor. Jeg er videre sosialisert inn i de dominerende teoretiske forståelsene av barn gjennom mitt barnevernfaglige arbeid. Dette vil påvirke hvordan jeg gjør fortolkninger gjennom hele forskningsprosessen, både i interaksjonene mellom meg og barna, i arbeidet med tekstmaterialet og i analysen.

Å forske i eget felt byr på utfordringer og dilemmaer. På den ene siden kan god kjennskap til barnevernsfeltet bidra til at jeg ikke har nødvendig distanse til forskningsmaterialet mitt, slik at jeg kan overse enkelte funn. På den andre siden kan kunnskap om forskningsfeltet øke kvaliteten på forskningen, da jeg har lang erfaring med profesjonelle samtaler med barns i fosterhjem.

4.7 Kvalitetskriterier for forskningsprosessen

Litteraturen legger vekt på viktigheten av validitet og relabilitet i forskning. I kvalitativ forskning er ikke begrepene validitet og relabilitet tilstrekkelig for å dekke kompleksiteten av hva en slik form for forskning innebærer. Begrepene viser tradisjonelt til at man søker en sannhet eller fakta, men i kvalitativ forskning søker man å forstå enkelt individer, ved å gjøre seg deltakende i prosessen (Merrick, 1999, s. 28).

Elizabeth Merrick (1999) viser til at det er behov for begreper som i større grad viser til forholdet mellom forskeren og forskningsprosessen. Hun anser at troverdighet, refleksivitet og representasjon er tre kvalitetskriterier som kan utfylle betydningen av validitet og reliabilitet. Det handler om å skape «god forskningspraksis» ved at elementer fra hele prosessen presenteres, at det reflekteres over egen praksis og reflekteres over hva som

presenteres. Samt hvilke vurderinger som belyser forholdet mellom kunnskapen man har fra før og hva som er representert i materialet som kan skape ny kunnskap.

Livsformsintervju er en metodologisk tilnærming som benytter dagen som strukturerende prinsipp for å følge informantens fortelling. Jeg har fokus på de subjektive erfaringene og fortellingene til hvert enkelt barn. Et barns erfaring kan i liten grad gjelde for flere eller for alle barn. Men dersom erfaringer sammenlignes kan de i noen tilfeller vise mønstre eller tendenser innenfor den gruppen barn man forsker med.

Jeg begrunner valg av analytiske begreper og min analytiske fremgangsmåte, samt reflektere rundt etiske og kunnskapsmessige utfordringer i forskningsprosessen. Gjennom analysen retter jeg oppmerksomheten på interaksjonen mellom meg som forsker og barna. Det vil synliggjøre hvem jeg er som forsker, min moralske integritet og praktiske klokskap. Jeg har etterstrebet å fremstille forskningsprosessen så tydelig og transparent som mulig.

4.8. Bruk av sitarer i analysen

Jeg har gjennomført 5 intervjuer og jeg vil vise til ulike utdrag fra alle intervjuene i analysen. Jeg har valgt utdrag og sitater jeg mener best vil belyse og gi svar på de analytiske spørsmålene og slik gir svar til kunnskapsmålet i studien.

Tekstutdragene er gjengitt i kursiv og markert ved innrykk som ved en manusformasjon. I det transkriberte materialet forløper alle tekstene med følgende oppsett:

A: intervjuer

B: barnet

I de tilfeller der jeg har skrevet sitater fortløpende i teksten er disse uten kursiv, men med anførselstegn. I noen tilfeller har jeg tatt utdrag og satt sammen deler av samtalen for å underbygge fenomenet. Når det ikke foreligger synlige sammenhengende historier hos barna «kan det konstrueres en sammenhengende fortelling på grunnlag av de mange episodene som forekommer rundt omkring i intervjuet» (Kvaale & Brinkmann, 2015 s. 251).

Når deler av teksten er utelatt, markerer deg det på følgende måte: (...).

Jeg har gitt barna og andre navngitte personer i intervjuet fiktive navn, for å ivareta deres anonymitet og for å behandle informasjonen konfidensielt.

Jeg vil ved første introduksjon av et barn oppgi dets alder, men ved senere henvisning til det samme barnet, vil jeg ikke oppgi dets alder.

5.0 Et blikk på interaksjonen i intervjuene

Jeg har så langt fremstilt noen av etiske betraktninger og kunnskapsutfordringer som viser seg i forskningsprosessen og i forskerrollen. Jeg vil nå se nærmere på gjennomføringen av intervjuene og gjøre interaksjonen mellom meg og barna i intervjuene til gjenstand for analysen. Jeg har valgt å gi dette tema stor plass, fordi jeg anser interaksjonen som et metodologisk tema. Jeg har stilt følgende spørsmål til tekstmaterialet «hva skjer i interaksjonen mellom meg som forsker og barna, og på hvilken måte samtykker/ samtykker ikke barna til deltakelse under intervjuene?» Jeg hentyder til at å gi samtykke er en pågående prosess gjennom samtalen.

I intervjuene er samtalen et middel for å gi barn mulighet til deltakelse i forskning.

Kunnskapsmålet er å få økt forståelse for fosterbarnas hverdagsliv og hvordan de presenterer sine deltakelsesmuligheter og sin tilhørighet til fosterfamilien og opprinnelsesfamilien. Slik vil også deltakelse være et tema for samtalen. Hvordan jeg som forsker virker inn i samtalen med barna, vil ha en påvirkning for hvordan barna erfarer samtalen og prosessen med å være deltaker i forskning. For å få frem barnas praksiser og erfaringer vil interaksjonene mellom oss være av betydning. Samhandlingen mellom oss har resultert i forskningsmaterialet for analysen.

Under samtalene med barna har jeg forsøkt å etterstrebe praksiser som forskningslitteraturen legger vekt på. For det første er det viktig at premisene for samtalen tydeliggjøres med barna, slik at rammene for samtalen bidrar til en avklaring av hva samtalen skal handle om. For det andre er det sentralt at barna erfarer engasjement og innlevelse fra meg om de det forteller. Ved bruk av konkrete og oppfølgende spørsmål eller innspill er det tilrettelagt for at barna i større grad forteller om sine praksiser og erfaringer. Ved å benytte begreper og språklig uttrykk som barn selv bruker, kan føre til tillit og fremme gjensidighet i samarbeidet i interaksjonen (Guldbrandsen, Øien, & Opsahl, 2014).

Jeg vurderer at jeg er god til å skape forutsigbarhet og sette rammene for intervjuet sammen med barna. Jeg er underveis i intervjuene aktivt lyttende og anerkjennende ovenfor barna. Utfordringen ved bruk av livsformsintervju er å ta imot det barnet forteller som subjektiv gyldig (Haavind, 2011). Jeg etterstreber å ikke legge til noe eller komme med forslag til hvordan noe ble opplevd for barna.

Mine erfaringer fra samtaler med barn, som saksbehandler, er at det for mange barn er utfordrende å snakke om vonde erfaringer eller at de ikke har ord for disse erfaringene. Det

kan på sin side handle om at jeg kommer til kort i samtalen, der jeg ikke i stor nok grad legger til rette for å stille åpne, men konkrete spørsmål. Jeg har erfart at det er utfordrende å innta en lyttende posisjon overfor barn og «tåle» stillhet eller pauser i samtalen med barn. Jeg har på den annen side erfart at jeg er god på både anerkjennelse og metakommunikasjon barn. Videre er mine erfaringer at samtaler over tid, der det gradvis bygges en relasjon på barns premisser, fremmer tillit, som igjen bidrar til at barn i større grad vil fortelle. Jeg ser også verdien av å skape rammer og forutsigbarhet i samtalene med barna. Erfaringene jeg har fra tidligere, har jeg også tatt med meg inn i forskningsintervjuene.

5.1 Kontraktsinngåelse – rammen for intervjuet

Å delta i forskning sannsynliggjøres å være en ny og annerledes erfaring for de aller fleste barn. Å møte en voksen som vil utforske deres hverdagsliv, som viser interesse for deres erfaringer, er ikke nødvendigvis en tilnæringsmåte barna er godt kjent med. Dette kan føre til at usikkerhet i barnet og spørsmål som «hva forventes av meg, hvordan bør jeg opptre og hva skal jeg fortelle?» (Gulbrandsen et al., 2014, s. 76). Det er derfor viktig å skape forutsigbarhet for barna og dette kan gjøres ved å lage rammer for intervjuene. Jeg viser til samtalen med Niklas på 11 år for å gi et eksempel for hvordan jeg tilrettela for kontraktinngåelse i mine intervjuer:

A: Der er den på (diktafonen). Kan du komme litt nærmere meg, slik at denne hører hva vi sier?

B: Sånn (gutten drar stolen sin nærmere)

A: Ja, Niklas, jeg har skrevet et brev til deg om hvorfor jeg vil snakke med deg. Har du sett det?

B: Nei

A: I det brevet står det hva vi egentlig skal gjøre i dag. Jeg er her fordi jeg går på skolen.

B: Det vet jeg

A: Ja, og når jeg går på skolen, vil jeg finne ut av hvordan barn som bor i fosterhjem har det.

B: Ja

A: Og da må jeg snakke med barn

B: Ja

A: Så vet jeg, ved at jeg har snakket med din kontaktperson i barnevernet, at jeg kunne snakke med deg. De du bor hos har også sagt ja til det.

B: Ja

A: Så det jeg vil snakke om er hvem du er, hva du gjør og hvem du er sammen med. Og det skal vi gjøre ved at vi snakker om dagen i går, da det er litt lettere å huske.

B: Ja

(...) A: Når vi snakker sammen er det ingen ting som er rett eller galt, det er din opplevelse, hvordan du har det, som er viktig.

B: Ja

A: Du kan si akkurat det du har lyst til og hvor mye du har lyst til. Hvis du ikke vil fortelle, så forteller du ikke.

B: Ja

A: Ehm, så er det slik at når vi snakker, så har jeg taushetsplikt. Det betyr at jeg ikke kan gå rundt å snakke om det du forteller. Sant?! Men selv om jeg tar det opp på bånd, så er det bare jeg som skal høre det. Jeg skal skrive en rapport, men det er ikke hva du sier, men hva flere barn sier, som vil komme frem. Navnet ditt vil ikke komme fram fordi jeg vil finne på et liksomnavn til deg.

B: Ja

A: Så har jeg en bok (viser den frem), så jeg kan skrive litt underveis, hvis du sier noe som jeg tenker at det må jeg huske. Du kan ta pauser hvis du vil, si i fra hvis du vil stoppe, si i fra hvis jeg sier noe feil. Ikke sant. Så du står fritt til å si hva du vil.

B: Ja

Ved en slik kontraktinngåelse vil formålet for samtalen avgrenses, bli mer fokusert og det vil kunne virke avklarende for barns forventninger.

I det første intervjuet snakket jeg med Thomas på 10 år. På samme måte, som i samtalen med Niklas ble rammene for samtalen gjennomgått. Dette var det første intervjuet jeg skulle ha og jeg var da opptatt av å tilrettelegge for deltakelse på alle områder i samtalen, slik at samtalen skulle være på hans premisser. Jeg hadde en klar formening om at jeg under intervjuene skulle la han være deltakende i å velge hvilke dag det skulle tas utgangspunkt i når vi skulle snakke om en dag i livet hans. Målet var å bidra til deltakelse og likeverd. Jeg viser til følgende utdrag:

A: Jeg glemte å spørre, hvilken dag, hvis vi skal snakke om en dag i livet ditt Thomas, er det en spesiell dag du synes på en måte passer, som er lik alle andre dager?

B: Hva mener du?

A: Sånn som dagen i går, den er lett å huske. Eller, hva du gjorde hele dagen i går.

B: Ja

A: Kanskje det er lett å snakke om det?

B: Å ja, i går var det veldig gøy

A: Fortell!

Det virker som at når jeg forsøker å involvere Thomas i hvilken dag vi skal snakke om skaper ukklarheter og han er i behov av å oppklare dette ved å si «hva mener du?». Kanskje blir måten jeg spør Thomas på uklar og diffus? Jeg stiller et langt spørsmål, bestående av flere spørsmål i samme setningen, som gjør at Thomas trenger en videre oppklaring og tar til orde for dette. Dette indikerer at Thomas har kompetanse til å klargjøre hva som er samtalens innhold. For å få Thomas til å fortelle, oppfordrer jeg han på en positiv måte til å fortelle, noe han også gjør.

Jeg vurderte etter samtalen med Thomas at det ikke var nødvendig å la barnet medvirke i hvilke dag det burde tas utgangspunkt i under samtalen. Jeg vurderte at med allerede avklarte rammer for intervjuet, ville det skape mer forutsigbarhet for barna. Derav valgte jeg å bruke gårdsdagen som utgangspunkt for de fire andre intervjuene, uten å spørre barna om dette i særlig grad. Deltakelse og likeverd i relasjonen kan skapes gjennom at barn selv bestemmer hva de vil fortelle (eller ikke fortelle) om sine erfaringer, sine relasjoner og sin hverdag.

5.2 Brudd i samtalen – hvordan kan barn styre intervjuet?

Hvilke syn og hvilke holdninger jeg har på barn har innflytelse på hvordan samskaping av barnets fortelling skjer. Det foreligger en både synlig og usynlig asymmetrisk relasjon mellom meg og barna som intervjues. Dette i kraft av at jeg er voksen, og at jeg besitter fagkunnskap om barn og barns utvikling. I og med at intervjuene handler om barns hverdag, med utgangspunkt i en allerede levd dag, belyser det hva barna gjør i løpet av dagen, hvem de er sammen med og hvor de oppholder seg. Jeg utforsker sammen med barna og spør oppfølgende spørsmål underveis i intervjuene, men jeg kan ikke få barna til å fortelle, dersom de ikke vil. Jeg ble i prosessen opptatt av at det finnes ulike måter for barna å trekke samtykke sitt på, og bevisst eller ubevisst «sabotere» intervjuet. Dette vil nå se nærmere på.

Å samtale med barn byr på andre utfordringer enn samtale med voksne. Barn har ikke fullt ut utviklet sine kommunikative ferdigheter og språket må tilpasses det enkelte barns alder og modning. De minste barna vil i større grad ha behov for konkretisering og visualisering enn de eldre barna. De større barna har bedre forutsetninger til å holde konsentrasjonen rundt et tema over tid. De minste barna kan i større grad la seg distrahere eller føre samtalen vekk fra

det som er det aktuelle tema. Etter som intervjusamtalene mine har som intensjon å følge hvert barn tettest mulig, fremfor å benytte en standardisert prosedyre i utspørringen, havnet jeg stadig ute på veier jeg ikke var forberedt på. Jeg vet ikke hvordan vi havnet i de ulike avsporingene eller hvorfor barna tok meg med på sine assosiasjoner.

I samtalen med Mia på 7 år snakket vi om dagen i går og hva hun gjorde etter skoletid. I utdraget som følger viser jeg hvordan Mia veksler mellom å være «her og nå», spore av og lar seg trekke tilbake til samtalens tema.

A: Så har du gjort lekser, hva skjer da?

B: Da setter jeg meg.. Jeg må jo ta ut matboksen. Og så går jeg å setter meg i sofa'n. Og.. Hooo, hvis du kjenner inni genserne, så kjenner du at den er varm.

A: Ja, den var varm, det er en tykk og god genser.

B: Jeg vet egentlig ikke hvorfor jeg tok på meg den genseren i dag. Det er jo så varmt.

A: Kanskje det ikke var så varmt når du våknet.

B: Nei, da var det ikke så varmt

A: Men, du satte deg ned i sofaen etter at du hadde gjort lekser. Hvem var du sammen med da?

Mia viser at hun har gode kommunikative ferdigheter der hun kan tre ut av et tema, komme med en assosiasjon og vende tilbake til tema med hjelp av meg.

Til tross for at vi snakket om hennes hendelsesforløp fra gårsdagen, gir denne sekvensen meg et godt bilde av hennes praksiser i hverdagen. I dette utdraget reflekterer Mia over hvilke valg hun tok tidligere samme morgen i forhold til bekledning. Det Mia forteller kan forstås som at hun velger klær selv og at hun har kompetanse til og tillit fra sine fosterforeldre til å ha denne oppgaven. Jeg kunne brukt denne avsporingen til å utforske Mias refleksjoner og erfaringer knyttet til hennes deltakelse i fosterhjemmet eller på andre arenaer. Dette kunne fått meg tettere på henne og muliggjort tykkere beskrivelser av hennes hverdagsliv. Samtidig kunne et slikt engasjement fra min side vist Mia at jeg er opptatt av å følge hennes initiativ og refleksjoner. Jeg er heller opptatt av å få oss tilbake på «hva hun gjorde i går».

I samtalen med Vera på 9 år, ble jeg utfordret på en annen måte. Vera var veldig aktiv under samtalen og hun beveget mye rundt i rommet og hun var opptatt av å vise frem ting hun hadde tegnet eller gjort. Hennes aktive væremåte kan være hennes måte å være deltakende på, ved at det vi snakket om ble synliggjort eller visualisert. Veras handlemåte kan også forstås som at

hun gjorde handlingene for å skifte tema i samtalen, spesielt der hennes handlinger ikke umiddelbart står i sammenheng med tema for samtalen. Jeg finner det hensiktsmessig å vise til et utdrag fra samtalen.

A: Kan vi legge den (mobilen) vekk når vi snakker, så kan du se på den etterpå...

Okey, så du sier at du ikke husker hva du gjorde på skolen i går? Men hvis du tenker deg en annen dag. Hva er det du pleier å gjøre på skolen?

B: Spise

A: Spise ja... Nå ser det ut som du vil vise meg noe?

B: (Ler og henter frem noen ark fra pulten sin)

A: Hva er dette? Er det fra Halloween eller? (Ser på arkene) Her skal man finne forskjellen

B: Ja, det har jeg gjort (smiler)

I dette utdraget kan det forstås som at Vera viser at hun ikke ønsker å snakke om skolen. Først har hun uttalt at hun ikke husker hva hun gjorde på skolen i går, deretter tar hun mobilen sin. Jeg forsøker å sette grenser for henne ved å oppfordre til at mobilen legges vekk, for så å ta opp igjen temaet om skolen. Vera responderer med at hun pleier å spise når er på skolen. Spising kan forstås som en dagligdags praksis i skolesammenheng.

Deretter henter Vera frem noen hun ønsker å vise meg. Jeg er her usikker på om hun vil vise meg noe hun har gjort på skolen eller om det hun viser er noe hun har gjort hjemme. Vera bekrefter kun at hun har gjort de oppgavene som står på oppgavearket. Jeg forstår dette som at Vera ønsker å vise frem noe hun er ferdig med og tydelig har opplevd mestring ved. Denne forståelsen har jeg fått på bakgrunn av at jeg observerte at hun hadde et muntert tonefall og et smil, som igjen samsvarer med hennes utsagn. En annen måte å forstå dette på er at dette er hennes måte å snakke om skolen på, der hun selv tar regien på hva som skal presenteres. Jeg kan ikke med sikkerhet slå fast at det er på den ene eller den andre måten.

Det er interessant å drøfte hvorvidt de minste barnas avsporinger kan være måter de forsøker å trekke sitt samtykke til enten å snakke om et aktuelt tema eller å delta i forskning. Det er viktig å være varsom på at barn kan ha ulike måter å vise at de trekker sitt samtykke på. Samtidig er det viktig å opprettholde en bevissthet på at barn er ulike i både hvordan de deltar i en samtaler, hva de ønsker å fortelle om og hva som er viktig for det enkelte barna å vise frem slik at det de formidler gir mening.

Tross for at samtalene kan bære preg av forstyrrelser eller avsporinger, er det viktig å kunne ta på alvor det barnet er opptatt av «her og nå». Jeg viser til et eksempel der jeg inviterer Vera tilbake i samtalen ved å følge hennes avsporing. Vera sitter i sengen sin og leker med bamsene sine. Jeg sier til henne «Har du lyst til å sette deg her litt til, slik at vi kan snakke litt mer før jeg går? (Vera viser frem en bamse) Du kan ta med kosebamsene dine, alle tre, hvis du vil det». Vera setter seg da sammen med meg og hun tar med seg bamsene. Bamsene blir deretter utgangspunktet for den videre samtalen og hennes måte å tematisere sin opprinnelsesfamilie på. Dette vil jeg komme tilbake til i et senere kapittel. Her kan jeg videre se verdien av at jeg har erfaring med samtaler med barn og derav har erfaring med å etablere kontakt med barn og gjøre relasjonsarbeid.

Å ta barna på alvor og følge deres initiativ kan føre til at barnet opplever at de blir ivaretatt og det kan skape større «trygghet» i en situasjon som i utgangspunktet kan være utrygg. Samtidig som det bidrar til at barnet gis mulighet til deltakelse på sine premisser.

Tross for at jeg gjennomgående har en positiv tilnærming og et engasjement for barna i de profesjonelle samtalene, ser jeg at jeg tidvis inntar en normativ tilnærming og normativ måte å spørre om barnas hverdagsliv på. Ved å ha en normativ tilnærming vil det være utfordrende for barnet å gi konkrete og detaljerte beskrivelser av sine erfaringer. Barnet «tvinges» inn i et spor eller en kulturell kontekst barnet ikke nødvendigvis er en del av eller kjenner seg igjen. Den voksne hentyder hva barnet burde si, fremfor å lytte til hvilke erfaringer barnet har. På denne måten posisjonerer man seg ikke slik at barnet blir deltakende i samtalen. Barnet kan i verste tilfelle bli gjenstand for «utenforskap» og falske betraktninger av eget liv. Det er ikke uvanlig for både praktikere og forskere å innta en normativ tilnærming til barnet. Dette kan ha sammenheng med hvordan vi i utgangspunktet er posisjonert som voksne og barn. En normativ tilnærming er en etablert måte for voksne å henvende seg til barn på. Som forsker er man forpliktet til å være varsom, slik at man ikke står i fare for å krenke barnet og den kulturelle konteksten barnet er en del av. Dersom man stiller et konkret spørsmål som ikke samsvarer med barnets kulturelle normer, vil heller ikke barnet kunne ha erfaringsgrunnlag til å svare på det konkrete spørsmålet (Ulvik, 2014).

Jeg viser til et eksempel fra materialet, der Ari forteller om sine erfaringer fra skolehverdagen. Han forteller at han spilte pingpong med andre barn på skolen i går. På spørsmål om hvem vennene hans er, svarer Ari «Jeg vil ikke si det. Jeg vil ikke si hvem som er vennene mine». Ari er tilbakeholden og han produserer ingen narrativer rundt dette med venner eller

vennskap. Jeg lykkes ikke i å finne andre måter å få han i tale om venner eller vennskap. Jeg oppdaget, da jeg jobbet med materialet, at jeg benyttet begrepet «venner» i samtalen før han selv benytter seg av det. Det at jeg både innleder med og definerer at han har venner, kan være en barriere i samtalen. Kanskje opplever ikke Ari at han har og tvinger jeg han slik inn i en kategoribeskrivelse han ikke ønsker? Til tross for at jeg har en normativ tilnærming, kan det likevel forstås som at Ari ikke ønsker å definere sine relasjoner med jevnaldrende for meg og at han ikke samtykker til å snakke om dette.

5.3 Når barn ikke vil snakke

Da barneverntjenestens saksbehandler presenterer Ari for meg (per telefon) informerer saksbehandleren at han er en gutt som sjeldent vil snakke og som ofte avviser saksbehandleren. Fosterfaren forteller også dette når jeg avtaler tid for intervju. Fosterfar sier at det nødvendig å forberede Ari på at jeg skal komme og han påtar seg denne oppgaven.

Det første Ari sier når jeg kommer hjem til han er at han ikke vil snakke. Fosterfar oppmuntrer han positivt og sier at det går bra. Jeg sier til Ari at jeg først ønsker å fortelle han hvorfor jeg er der og at han kan bestemme seg for om han vil snakke med meg eller ikke etter det. Ari aksepterer dette og setter seg ned sammen med fosterfaren. Da fosterfaren forsøker å gå ut fra rommet holder Ari seg fast i armen hans. Jeg sier at det er greit at fosterfaren er der. Ari nikker bekreftende og fosterfaren blir sittende en stund til.

Som i de andre intervjuene har samtalen med Ari sitt utgangspunkt i gårsdagen. Ari forteller at han måtte reise tidlig fra skolen fordi han måtte i begravelse. Jeg spør han hvordan det var for Ari å være med i begravelsen, hvorpå Ali svarer «Ehm, jeg vil ikke snakke om det. Heller ikke si noe mer». Ari er veldig tydelig på at han ønsker å lukke både tema og samtalen. Jeg svarer han at det er helt greit, men deretter spør jeg han om han kan fortelle om en vanlig skoledag. Ari svarer « jeg husker ikke hvilke timer vi hadde» etterfulgt av «nei, takk». Ari viser igjen at han ikke ønsker å snakke med meg. Betydningen av begravelsen har jeg ikke fått grep om, men det kan med god grunn antas at gårsdagen representerte en spesiell dag i Ari sitt liv. Fosterforeldrene har ikke informert om begravelsen eller hvordan dette kan ha virket inn på han.

Med sine svært tydelige utsagn om at han ikke vil snakke, kan være Ari sin måte å trekke samtykke til å delta i forskningsprosjektet. Jeg og Ari har tydelig to motstridende agendaer. Jeg ønsker å vite mer om hva Ari gjør, slik at jeg kan få tykkere beskrivelser av hans hverdag. Ari sitt prosjekt kan derimot forstås som at han ønsker at samtalen avsluttes så raskt som

mulig. Jeg har innledningsvis gitt han mulighet til å trekke seg fra å snakke med meg. Jeg kan stille spørsmål ved om mitt ønske om å få kunnskap om Aris praksiser og erfaringer gis forrang, framfor hans manglende ønske om å fortelle? Når jeg har omgjort samtalen i tekst, ser jeg tydelig at Ari aktivt forsøker å trekke samtykket sitt flere ganger underveis i samtalen, uavhengig av tema. Under selve samtalen klarte jeg ikke å forstå dette og jeg lyttet ikke i tilstrekkelig grad til det han forsøkte å formidle. NSD legger vekt på at et samtykke skal være basert på frivillighet og at det skal være fritt. Å delta i forskning skal ikke oppleves som press eller tvang og som deltaker i forskning skal man kunne trekke seg fra prosjektet uten noen form for forklaring, både i forkant underveis og i etterkant.

Mine observasjoner under intervjuet er at Ari fremstår som redd og usikker, ved at han stadige avviser meg, at blikket hans er vendt vekk fra meg, skuldrene er hevet og at ofte fiklet med hendene. Hva som gjør han engstelig vet han best selv og det kunne vært interessant om jeg hadde utforsket dette i større grad, gjennom metakommunikasjon og spørsmål knyttet til hvordan det er for han å snakke med andre voksne. Det kan jo tenkes at hans «utrygghet» handler om at jeg er en ukjent voksen som kun skal snakke med han en gang, og som stiller meg i rekken av ulike profesjonelle praktikere i livet hans.

I sitatet under er samtalen tema kontakt med opprinnelsesfamilien hans.

B: (...) Jeg vil ikke snakke om det.

A: Vet du hva Ari. Det er helt greit. Jeg ser på deg at du ikke har lyst til å snakke om det og du er veldig tydelig der du sier at du ikke vil snakke om det. Jeg bare spør fordi jeg syntes det er viktig å få høre om det, fordi det er også en del av livet ditt. Men du bestemmer selv hva du ønsker å fortelle.

B Jah!

Her speiler jeg det Ari viser med kroppsspråket sitt, samt gjengir hans utsagn. Ved en slik speiling gis Ari anerkjennelse for det bilde han har forsøkt å sende ut flere ganger tidligere i samtalen. Speiling er også en form for metakommunikasjon, som innebærer at det som skjer i samtalen blir tema for samtalen (Gamst, 2011). Ari respons «Jah!» kan bety at han erfarer at han blir hørt, sett og at det han formidler ikke blir endret på.

Det finnes ikke noe konkret svar på hvorfor Ari til stadighet ønsker å avslutte samtalen. Det jeg vet er at Ari er i en sårbar livssituasjon ved at han har byttet omsorgsbasis en eller flere

ganger og at han har vonde erfaringer med seg. Men i hvilke grad dette har påvirket han har jeg ikke grunnlag til å vurdere.

Samtalen med Ari er videre et godt eksempel på hvordan barn kan skape usikkerhet i meg som forsker. Jeg kjenner på både inkompetanse og utilstrekkelighet under dette intervjuet. Jeg stiller meg spørsmål som hva kunne jeg ha gjort annerledes, hvordan kan jeg komme i posisjon til han, trår jeg over guttens grenser ved å fortsette samtalen, hvordan opplever gutten meg som menneske?

Avslutningsvis informerer jeg Ari at det han har fortalt er viktig og at jeg er takknemlig for det han har fortalt. Ari svarer «mm» og nikker. Dette forstår jeg som at han opplever seg sett og at han bekrefter at det han har bidratt med er viktig.

A: Du har fortalt meg masse om ditt liv og hvordan du hadde det i går. Det er fint at du ville dele det med meg Ari. Takk for det, det er viktig.

B: Ja. Er vi ferdig å snakke nå?

A: Ja, vi er snart ferdig å snakke. Jeg syntes du har holdt ut lenge nå. Vet du hva, da sier jeg tusen takk for at du har fortalt meg det du har og det er fint at du ville dele så mye.

B: Mm (nikker).

Ari formidler også et annet viktig budskap. Han viser mangfoldet av hvem barna i fosterhjem er. Han formidler at det kan være utfordrende å snakke med ukjente og at det har noen omkostninger å snakke om hverdagsliv, så vel som kontakt med opprinnelsesfamilien. Ari formidler videre at det kan være utfordrende eller til og med skremmende å delta i forskning.

Barns rett til å delta i forskning betyr ikke at det er like lett for alle barn å få dette mandatet eller at alle barn vil ha det. Barn gis altså rett og mulighet til å delta i forskning, men gis de den samme muligheten til selv å trekke sitt samtykke til egen deltakelse?

5.4 Avslutning med verdighet

Jeg har ved avslutningen av intervjuene latt meg delvis inspirere av måten dette gjøres i metoden barnesamtalen (DCM), der målet i avslutningsfasen er at samtalen skal avsluttes på en positiv og ivaretakende måte. Generell ros, som «du har vært flink» eller lignende, anses ikke å være nødvendig, da det kan vise til en form for evaluering av egenskaper ved barna. Det er snarere ønskelig med anerkjennelse av barna ved at det å gjøres et sammendrag eller en oppsummering av samtalen. Jeg har ikke summert opp hva barnet har sagt i slutten av mine

intervjuer. Dette kunne jeg har gjort, da en slik oppsummering ville vist til en felles forståelse av hva samtalen har handlet om. Barna ville fått mulighet til å høre hva jeg hadde oppfattet av samtalen. Videre ville det gitt barna en mulighet til å korrigere fortellingen, dersom noe var oppfattet på feil måte (Gamst, 2011, 293). Men å anerkjenne det som er fortalt, som også anses som er viktig, er noe jeg gjør i samtalen med Ari.

Profesjonelle samtaler med barn kan føre til økt bevissthet og ny innsikt for barna, derfor vil det være viktig å høre hvor barna befinner seg følelsesmessig og hva de har å si om sine erfaringer med deltakelsen i samtalen (Gamst, 2011, 295). Jeg viser til et utdrag fra samtalen med Niklas:

A: Hvordan syntes du det har vært å snakke med meg da?

B: Greit

A: Hva er det som har gjort at det er greit?

B: At du er snill.

Niklas forteller meg at det har vært en grei samtale fordi han syntes at jeg har vært snill. Dette kan forstås som at han har vært usikker på hvordan møte mellom meg og han ville bli. Det kan også forstås som at han har en positiv erfaring med å samtale med meg. Det er ingen grunn til at han skulle fortelle meg at han syntes jeg er snill, dersom han ikke mente dette.

Thomas på sin side sier at han syntes at det har vært «fint» å snakke med meg. Jeg utforsker hva han mener med «fint». Til dette svare han «Åssen det har gått og hva du har fortalt». For Thomas kan det synes som at han har hatt usikkerhet knyttet til hvordan denne samtalen skulle være ved at han bekrefter at han syntes det har gått fint grunnet måten samtalen har vært gjennomført. Han sier også at det jeg har fortalt har vært et viktig for samtalen. Kanskje viser dette til at han erfarer at han er blitt sett og anerkjent?

Begge guttene sier på forskjellig måte at de har positive erfaring i samtalen. Det gjenspeiler viktigheten av å ta barn på alvor, samtidig som understreker at interaksjonen er viktig for å skape anerkjennelse, trygghet og erfaringer på å bli gitt deltakelsesmuligheter.

For å avslutte samtaler med barna stiller jeg barna spørsmål om hva de skal gjøre når jeg har dratt, dette for å få barnet til å rette fokus fremover, slik at barnet ikke forblir i samtalen de har hatt med meg.

Thomas forteller meg følgende «Etterpå? Jeg skal opp å spille Roblox, men først skal jeg sjekke om Kristoffer, nei Tobias... Jeg skal banke på hos Tobias først og vise han Roblox. Etter du har vært her og jeg har vist deg Roblox og vært på rommet mitt». Jeg følger Thomas inn på rommet og der viser han meg datamaskinen sin og bilder av opprinnelsesfamilien. Det at Thomas viser frem bilder, kunne vært inngangsporten for å snakke om de erfaringene han har knyttet til sin opprinnelsesfamilie. Jeg kunne valgt å fortsette samtalen omkring dette, men jeg valgte ikke å gjøre det på bakgrunn av at samtalen var i en avsluttende fase.

6.0 Barns tilhørighet i fosterfamilien

Hvordan barn i fosterhjem forteller om sine relasjoner og sin tilhørighet i fosterfamilien vil jeg se nærmere på. Jeg vil belyse hvordan noen av barna presenterer seg selv, hvordan de presenterer fosterfamilien og hvordan begrepet mamma kan forstås.

«Barn som flytter til en fosterfamilie må skape seg selv som fosterbarn» (Ulvik, 2007, s. 127). Dette viser til at barn kan danne seg egne meninger om eget liv og har kompetanse til å forstå hvem de er som barn og hvem de skal være i den særegne rollen som «fosterbarn». Når barn skaper seg som fosterbarn må de finne hvilke posisjon de skal ha i sin fosterfamilie, hvilke handlingsrom de har i familien og hvordan de kan forholde seg til det nye nettverket, så vel som det gamle. Dette anses som en prosess over tid (Ulvik, 2007).

6.1 Pragmatiske fortellinger om selvstendighet

Hvordan barn skaper seg som fosterbarn kan vise seg i blant annet hvordan barna presenterer seg selv. Jeg ønsker å vise til tre fortellinger om hvordan noen av barna forteller om seg selv i møte med meg som forsker. De to første utdragene oppfordres barna til å fortelle hva de gjorde i går.

Mia forteller at hun står opp, kler på seg og pusser tennene. Jeg spør henne om hvem som hjelper henne med å pusse tennene. Mia svarer, med forundring i stemmen, «jeg klarer det selv». Dette kan forstås som at Mia har kompetanse til å klare morgenstellet selv og at hun oppfatter seg som en selvstendig jente. Implisitt kan det forstås at fosterforeldrene gir henne tillit, som igjen kan forsterke hennes mestring- og selvstendighetsopplevelse.

I samtalen med Thomas forteller han at han spiser frokost og pusser tennene før han tar bussen til skolen. Jeg forstår at han er opptatt av tiden og dette underbygges ved følgende sitat: «Ehm, det var.. Jeg pusset tenna.. det var klokka 7:50 jeg pussa tenna.. Også tror jeg noen ganger så kommer den på 53, 54 eller 51 eller 52 (...) Du skjønner, før jeg går ned trappa sjekker jeg klokka (...) Så går jeg omtrent bort til bussen». Det kan forstås som at han ønsker å vise at han har oversikt, samt at han vil gi et positivt bilde av seg selv overfor meg. Han innlemmer ikke fosterforeldrene i fortellingen, men jeg kan ikke vite om fosterforeldrene bistår gutten eller ikke i å holde oversikt over tiden. Det at han ikke inkluderer dem i sin fortelling, kan forstås som at han vil vise seg selvstendig.

Disse to fortellingene kan videre tolkes som pragmatiske fremstillinger, der barna formidler noe positivt om seg selv i situasjonen de befinner seg i. Det synes som at begge barna ønsker

å bli oppfattet som selvstendige individer og videre forstås som at barna i samhandling med fosterforeldrene gis anledning til å skape seg som selvstendige individer.

Begge barna legger vekt på tannpuss som en viktig del av sine morgenrutiner. Det kan tyde på at dette er hverdagslige praksiser for begge to. Tannpuss antas å være en kulturell praksis i de fleste norske hjem.

Jeg vil gå litt dypere inn i samtalen med Thomas for å vise til hvordan han forteller om sine erfaringer knyttet endring, som kan gjenspeile hvordan han identifiserer seg selv og skaper mening i eget hverdagsliv.

A: Hva er det som har gjort at du syntes at hele det siste året har gått fint da?

B: Det har ikke skjedd noe gæærn't eller ikke noe vondt eller jeg har ikke blitt noe sur så veldig. Og jeg har hatt det veldig flink og fått skryt og lærerne syntes at jeg er flink på skolen.

A: Hvordan var det i fjerdeklasse da?

B: Jeg likte ikke, jeg ville ikke gjøre tingene på skolen. På gymmen var det litt kjedelig. Og det ble mye slossing, kasting og slåing og sparking og det var sånn. Men det har sluttet i femte.

A: Hva tror du grunnen til det er da?

B: Det vet jeg ikke? Det har bare plutselig skjedd!

Jeg får inntrykk av at det er viktig for Thomas å fortelle om dette. Thomas formidler at han erfarer positiv endring fra fjerde til femteklasse, der han har en teori om at endringen plutselig skjedde. Det kan virke som at han tidligere ikke har reflektert over denne erfaringen og at spørsmål i den forbindelse kom overraskende på han. Samtidig kan det handle om at han synes det er utfordrende å snakke om endringsprosesser og at han ikke har ord for det utover det han forteller. Det er likevel viktig å legge vekt på at han erfarer mindre utagering og at han får skryt av lærerne. Kanskje disse erfaringene har ført til endret selvoppfatning hos Thomas? Det ville vært spennende å utforsket det gjennom spørsmål som «hva var grunnen til at du ikke likte å være på skolen?», «hva skjedde etter en slosskamp?», «hva sa de voksne?», «hvordan hadde du det inni deg?» eller «hvordan har du det sammen med andre nå?» og «fortell meg, hvordan er det for deg å få skryt av lærerne?».

Fosterforeldrene informerte i forkant av samtalen med Thomas at han hadde bodd hos dem i omtrent ett og et halvt år. Det er uvisst hvorvidt det er en sammenheng mellom hans endring i

adferd og flytting til fosterhjem eller hvorvidt Thomas reflekterer over dette eller ikke. Det er heller ikke kjent om Thomas byttet skole når han flyttet i fosterhjemmet. Dette kunne vært utforsket i større grad med han for å få et bedre bild av hvordan han forstår seg selv og endringsprosesser i fosterhjemmet. Likevel kan det for andre forstås som at det er en sammenheng mellom bytte av omsorgsbasis, eventuelt skole og hans endring i adferd til tross for at han selv ikke formidler det.

Thomas sin fortelling kan forstås som at han skaper seg som fosterbarn gjennom sosiale deltakelse i fosterfamilien og på skolen. Kanskje vil hans møte med meg skape nye refleksjoner hos han, som igjen vil påvirke hans prosess med å skape seg som fosterbarn?

Dersom jeg ser til begrepet scaffolding viser det til at barn i behov av ledet samspill fra sine omsorgspersoner eller andre voksne. Fosterforeldrenes oppgave vil være å tilrettelegge for praksiser som styrker Thomas sin utvikling, mestring og deltakelse. Slik taler det for at fosterforeldrene er ansvarlige for å hjelpe Thomas i å reflektere over endringsprosesser og videre hjelpe han i å skape seg som fosterbarn.

6.2 Fremstilling av fosterfamilien

Barna skaper sine relasjoner i samhandling med fosterfamilien og visa versa. Dette kan ha betydning for hvilke erfaringer barna har rundt egen tilhørighet i fosterfamilien. Barna uttrykker sine relasjoner på forskjellig måte og de fleste gir et inntrykk av en viss tilhørighet i fosterfamilien.

Jeg vil vise til flere utdrag fra samtalen med Niklas. Foranledning er at jeg oppfordrer Niklas til å fortelle hva han gjorde i går, fra han våknet og videre utover dagen. Niklas forteller følgende:

B: Jeg stod opp, eh, ordnet meg, spiste, gikk til bussen, tok bussen, eh, var på skolen og gjort det vanlige. Vanlige fag med matte og sånt. Det er matte, norsk og sånne fag. Det er engelsk å. Så tok jeg bussen hjem. Også gjorde jeg lekser. Så er det middag. Så gjorde jeg litt lekser til. Så lekte jeg med Ada, som er i barnehagen nå. Også var jeg inne der (peker på nabohuset) hos moren og faren til Thor. Og spilte kort og så på tv. Så la jeg meg.

A: Ja. Du gjorde masse ting i går. (...) Ok, men når du stod opp. Hvem er det du pleier å være sammen med på morgenen, eller hvem var du sammen med i går på morgenen?

B: Det er Berit og Viktoria og Ada.

A: Siden jeg ikke kjenner de, forklar meg hvem de ulike er.

B: Viktoria er søstra mi, Ada er fostersøstra mi, som går i barnehagen. Berit er henne damen du møtte nede.

A: Hva kaller du henne?

B: Berit

I dette utdraget viser Niklas at han er god på å fremstille fosterfamilien på en forståelig måte for meg i den konteksten vi er i. Niklas bruker ikke begrepene mamma og pappa, men han referer til fosterforeldrene ved navn. Han gjør også et skille mellom sin biologiske søster, Viktoria og sin fostersøster Ada. På denne måten viser han at han er i stand til å orientere seg og har evnen til å desentrere. Selv om han forklarer familiekonstruksjonene på en forståelig måte, forteller han ikke hvordan relasjonene er forhandlet frem eller om det emosjonelle innholdet i relasjonene. For å få en større forståelse av Niklas sine relasjoner til fosterfamilien kunne jeg tematisert relasjonene i større grad. Hvordan ble Niklas kjent med fosterfamilien, når kjente han at han eventuelt ble glad i dem og hva det betyr å være glad i noen for han? Andre måter å snakke om disse relasjonene på er å be Niklas beskrive de familiemedlemmene eller detaljer fortelle om en aktivitet han gjorde sammen med dem.

Niklas får senere spørsmålet om dersom noe hadde være annerledes i livet hans, hva ville det være? Niklas trekker frem at han vil ha penger nok til å bo i sitt eget hus, slutte på skolen og spille tv-spill med vennene sine. Videre følger dialogen mellom oss:

A: Men hva med mat og det å få trøst hvis du blir lei deg?

B: Da hadde jeg kjøpt en kokk og sånn.

A: Hvis du var lei deg eller trengte en klem eller noe sånt da?

B: Det vet jeg ikke.

A: Hvis noen skulle komme på besøk for å passe på at du fikk omsorg da, hvem skulle det ha vært?

B: Det måtte ha vært Thor.

Dette utdraget viser til en flertydig forståelse. Det kan ved første øyekast forstås som at Niklas vil velge fosterfamilien vekk, siden han vil flytte for seg selv, men det er ingen ting som tilsier at han vil velge de vekk. Det kan heller forstås som at han vektlegger selvstendighet og et ønske om å klare seg uten voksenstøtte nå eller i fremtiden.

Niklas fremhever sin fosterfar som en viktig voksen og den han søker til for omsorg. Dette gjenspeiler at fosterfaren representerer noe positivt for gutten og at fosterfaren har fått en viktig plass i guttens liv. Det kan tyde på at det er forhandlet frem en viss positiv emosjonell kvalitet i relasjonene mellom dem. Dette sier Niklas strengt tatt ikke noe om, slik at jeg kan legge for mye i min tolkning av det han forteller. Får å få flere beskrivelser av og forståelse av relasjon mellom Niklas og fosterfaren kunne jeg for eksempel spurt «på hvilken måte er Thor viktig for deg?».

Senere i samtalen betegner jeg Niklas sin fosterfamilie som «familie». Her korrigerer han meg og sier «eller fosterfamilien da». Jeg sier at det er han som bestemmer hva han kaller dem og best vet hvordan det er for han. Jeg spør hvor lenge han har bodd i fosterhjemmet og han forteller at han har bodd der i snart seks år. I og med at Niklas er 11 år betyr dette at han har bodd i familien siden han var omtrent 5 år gammel. Det betyr at han har bodd lengre med fosterfamilien enn med opprinnelsesfamilien.

I vårt samfunn er det å ha oppgaver i hjemmet en øvelse for barn til å ta ansvar og bli selvstendige individer. Oppgavene bør stå i sammenheng med barns alder og modning. Niklas sier «jeg rydder rommet, som jeg skal gjøre i dag. Det det har jeg fast». Videre sier han at han har andre oppgaver som blant annet å støvsuge og ta ut av oppvaskmaskinen. Å ta del i oppgaver i hjemmet forstås som en naturlig del i hans hverdagsliv. Han forteller på en naturlig og positiv måte om dette. Niklas forteller også om praksiser som kan antas å være kulturelt betinget for akkurat hans (foster)familie, som for eksempel oppgaver knyttet til skogdrift. Niklas sier «Jeg greier å hogge et tre ja (...) Det er ikke så vanskelig da. Det er enkelt å ta en håndsag å kappe også. (...) Gjør det ikke så ofte da, men jeg har gjort det». Dette viser at Niklas tar del i driften på småbruket og det kan forstås som at fosterfamilien forsøker å inkludere han i familien.

Niklas knytter ingen negative utsagn til det han formidler om egen praksis og de menneskene han er i relasjon med i det daglige. Slik jeg tolker hans fortellinger, viser det til at han erfarer tilhørighet i fosterhjemmet, men jeg kan ikke si med sikkerhet hvordan han definerer kvaliteten på sine relasjoner.

Hvordan Mia, den yngste av barna, forteller om sin fosterfamilie kommer frem i det følgende utdraget. Hun får spørsmål om hvem som vekker henne om morgenen.

B: Pappa er jo på jobb, så da er det mamma

A: så da er det mamma som vekker deg

B: M-m

A: M-m, hvem andre er hjemme når du våkner da?

B: Det er Emilie, Roy, Mats

Mia bruker betegnelsene mamma og pappa, men jeg vet ikke om dette innebærer at hun erfarer å være en del av familien. Når Mia forteller at Emilie, Roy og Mats også er hjemme, kan det forstås som at de er medlemmer av familien og bor sammen med henne og fosterforeldrene. Senere i samtalen uttrykker hun at Emilie er søsteren hennes og Roy og Mats er brødrene hennes.

Når jeg spør Mia hvem hun spiste middag med, svarer hun «det er jo alle i familien». Måten Mia ordlegger seg og omtaler sin fosterfamilie antyder at hun erfarer fosterfamilien som sin nåværende familie. Slik jeg leser og forstår Mia fremstiller hun det som en selvfølgelighet at hun er en del av denne familien. Jeg kan likevel ikke si dette med sikkerhet, da hun ikke gir flere beskrivelser av hvordan de samhandler og hvordan de har forhandlet frem sine relasjoner. Jeg kunne oppfordret Mia til å fortelle detaljert om gårsdagens middagssituasjon for å få tykkere beskrivelser fra henne. Relevante spørsmål kunne vært hvem som var tilstede, hvem som satt hvor, hvem som snakket og hva det ble snakket om osv. Det kunne gitt bedre beskrivelse av hennes erfaringer i relasjonene, om hennes deltakelsesmuligheter og hennes tilhørighet.

Jeg har etter gjennomgang av alle intervjuene sett at to av barna fremstiller fosterforeldrene ved navn fremfor å benytte betegnelsene mamma eller pappa. Det er de tre yngste barna som bruker betegnelsen mamma og pappa. Det at noen benytter navn og andre sier mamma og pappa kan ikke forstås som at det er mer eller mindre tilhørighet for den ene eller andre. Jeg kan strengt tatt ikke trekke en konklusjon på barnas opplevelse av tilhørighet basert på måten de omtaler sin fosterfamilie. Jeg kan heller ikke si noe om hvilke relasjoner som er viktigst for de ulike barna og på hvilke måte de er viktig for dem. «Hvem er viktige personer i livet ditt og på hvilken måte er de viktige?» er relevante spørsmål for å gi barn mulighet å trekke frem den den eller de de selv ønsker.

For å tydeliggjøre relasjonene barn har kan det for eksempel tegnes sammen med barna. Barnet tegner seg selv i midten av arket og sine viktige relasjoner rundt. Jo viktigere personen er for barnet, jo nærmere barnet plasseres den. Hvem barnet vil plassert nærmest seg selv er interessant å finne ut av, samtidig som ved en slik aktivitet ville det gitt rom for å snakke om relasjoner på en annen måte. På denne måten vil barnet selv laget et bilde av sine viktige relasjoner og muliggjøre en forståelse av barnets tilhørighet. Det ville sannsynligvis bidra til å øke deltakelsesmulighetene i intervjuene og være en god måte å få barna i tale på, spesielt de yngste. Å ha et felles fokus og en felles aktivitet, fremfor kun en samtalevariant.

6.2.1 Hva betyr det når fostermor kalles mamma?

Hvordan betegnelsen «mamma» kan forstå innenfor fosterhjemsinstitusjonen vil jeg belyse ved å trekke frem to utdrag fra samtalen med Vera.

B: Først vasker jeg meg, så kler jeg på meg. Også spiser jeg. Så pusser jeg tenner. Og så går jeg inn til farmor og så følger en av de oss. Og noen ganger er det begge.

A: Noen ganger er det begge. Ikke sant. Når du er hjemme her da, før du går til farmor, hvem er det som er hjemme her sammen med deg da?

B: Mamma, hun er hjemme her hele tida.

I det neste utdraget, som jeg tidligere har vist til i kapitlet om «interaksjonen i intervjuene», ser jeg hvordan Vera forteller om sin opprinnelsesmor. Konteksten er at Vera har tatt med seg bamser fra sengen og satt seg ved siden av meg.

A: (...) Skal alle de sitte i sofaen her hos oss? Pleier de å være i senga di?

B: Ja, i allefall den. Den hadde jeg når jeg var baby.

A: Så fine. Hvem hadde du når du var baby?

B: (holder frem en bamse)

A: Ja for der er jo slik at du bor her. Du bor jo i fosterhjem, har du sagt det til noen?

B: bibibiii, nei.

A: Hva sier du til de i klassen da?

B: Ingenting (leker med bamsene)

A: Husker du noe om hvordan det var da du bodde sammen med moren din eller, altså den andre mammaen din.

B: Mamma Therese (...) Hmm. Nei!

I det første utraget kommer det frem at Vera sier mamma til sin fostermor, mens hun i det andre utdraget introduserer opprinnelsesmoren som «mamma Therese». Slik uttrykker Vera at hun har to mammaer. Hun viser gjennom disse to utdragene at hun har en bevissthet på at hun har hatt en annen mamma tidligere og at hun har fått en ny mamma etter at hun flyttet i fosterhjem. Det inngår i Veras fortelling at betegnelsen mamma kan ha forskjellig betydning med forskjellig innhold (Ulvik, 2007). Vera forteller ingenting om hvordan de ulike relasjonene er forhandlet frem eller hva som skiller innholdet i de ulike relasjonene.

Det foreligger som oftest en forventning om at det skal være en emosjonell forbindelse mellom en mor og et barn. I Veras tilfelle vet jeg lite om innholdet i hennes relasjon til «mamma» eller hennes relasjon til «mamma Therese». Det at Vera formidler at fostermoren er «mamma» kan innebære en følelsesmessig kvalitet, men det kan også handle om den praktiske omsorgen fostermoren tilrettelegger for (Ulvik, 2007). Etersom Vera har bodd i fosterhjemmet fra hun var to år gammel, altså syv av sine ni leveår, er det grunn til å tro at Vera har en emosjonell forbindelse til sin fostermor og sin fosterfamilie for øvrig.

På den annen side utelukker ikke dette at Vera kan ha tilhørighet eller forbindelse til «mamma Therese». Ved at Vera gjør henne til «mamma Therese» unngår hun å gjøre henne til en «ikke-mamma». Jeg vil likevel anta at Vera har fått hjelp til hvordan hun kan benevne sin opprinnelsesmor som «mamma Therese» (Ulvik, 2007). Det kan videre tale for at måten Vera har valgt å konstruere begrepene «mamma» og «mamma Therese» handle om hvordan fosterfamilien har omtalt både seg som familie og opprinnelsesfamilien. Det vil det være fosterforeldrenes støtte og veiledning som vil kunne hjelpe i å bygge bro mellom erfaringene Vera har fra tidligere og hennes erfaringer etter plassering. Dette vil være en del av hennes prosess for å skape mening og sammenheng i hverdagslivet. Jeg tenker at Vera og fostermoren har forhandlet frem en forståelse om bruken av betegnelsen mamma.

På en annen side kan forventningene opprinnelsesmoren har og hva hun har ønsket å bli kalt bidratt til hvordan Vera, sammen med fosterfamilien, har gjort henne til «mamma Therese». Med andre ord vil hvordan barn snakker om sin familie bære preg av hvordan barn gjør tilgjengelig den diskursen de er en del av.

Begrepet «mamma» er et begrep det kan være utfordrende å forhandle om, da det foreligger både generelle og kulturelle føringer i samfunnet knyttet til begrepet. Spørsmålet om å ha to mammaer er aktualisert i andre type relasjoner, som i blant annet familier med likekjønnede foreldre eller i familier der det har vært samlivsbrudd og en eller begge partene har etablert

seg i nye familier. Det må også i disse familiene forhandles om hvordan forskjellige mødre sammen kan være mødre for barnet (Ulvik, 2007, s. 213). Kanskje kan en slik aktualisering i samfunnet være med på å endre måten mammaer forhandles frem for barn i fosterhjem?

6.2.2 Å bli eller være en del av fosterfamilien?

Det å vokse opp i et fosterhjem har andre utfordringer enn det å vokse opp i sitt opprinnelseshjem. Fosterhjem er som nevnt en familieorientert modell og det minner om oppvekststrukturene i en vanlig kjernefamilie. Det som antas å være selvfølgeligheter innenfor en (foster)familie trenger ikke være selvfølgelighet for et fosterbarn. Fosterbarnet har sannsynligvis med seg en annen familiekultur fra opprinnelseshjemmet. Jeg ønsker å vektlegge dette gjennom å se på et utdrag fra samtalen med Ari.

B: Jeg våkner først. Også rer jeg opp senga. Også tar jeg på klær. Også tar med sekken, tar på sokkene og går ned. Også spiser jeg. Og opp og pusser tenner.

A: Ja, det var ganske mange ting du gjorde i går tidlig (munter stemme). Det var kjempefint at du fortalte meg alt det.

F.f: Ja, det var veldig mye. Han er kjempeflink og han har gode rutiner.

A: Du hadde først spist frokost og deretter pusset tenner. Hva gjorde du da, etter det?

B: Jeg pusset tenner og jeg gjorde litt sånt. Så gikk jeg ned, også kledde jeg på meg. Og så går jeg ned i garasjen og sier hadet til pappa. Så drar jeg til skolen.

A: Så drar du til skolen. Hvordan kom du deg til skolen?

B: Jeg sykler

A: Du sykler. Pleier du å sykle?

B: Ja

Ari er god til å fortelle detaljert om sine morgenrutiner. Det at fosterfaren kommenterer at Ari er kjempeflink og at Ari har gode rutiner, kan forstås på ulike måter. For det første kan det forstås som at fosterfaren ønsker å gi gutten positiv tilbakemelding på det han gjør og at fosterfaren anerkjenner gutten. For det andre kan det forstås som at fosterfaren viser til at det har skjedd en positiv endring etter at Ari flyttet i fosterhjemmet. Det utelukker likevel ikke at Ari hadde etablert denne strukturen før han flyttet inn i fosterhjemmet. Det fortelles det ikke om. For det tredje kan det forstås som at struktur og rutiner er viktige kulturelle elementer innad i denne (foster)familien.

Ari forteller også at han sier hadet til fosterfaren før han drar på skolen og det kan videre forstås som en gjentakende praksis i hans hverdagsliv. I dette utsagnet omtaler Ari fosterfaren

på en selvfølgegjort måte som «pappa» og han knytter fosterfaren til sine hverdagslivspraksiser.

6.3 Det fortelles om besteforeldre

Jeg taler for at alle relasjonene skapes gjennom sosial deltakelse og forhandling. I den forbindelse ser jeg at flere av barna forteller om besteforeldre som en del av fosterfamilien. Dette kommer frem i fortellingene til både Vera, Niklas og Mia. Det synes som at besteforeldrene har jevnlig kontakt med barna og at de tar del i aktiviteter som inngår i barnas hverdagsliv. Det er interessant å dvele ved om det er sammenheng mellom graden barna bli inkludert i fosterfamilien og om det gir barna en større opplevelse av tilhørighet i fosterfamilien?

I blant annet fortellingen til Vera kommer det frem at hun går til farmor før hun skal på skolen og at farmor eller farfar følger til skolebussen hver morgen. Senere i samtalen kommer det frem at hennes farmor og farfar bor i det andre huset på gården og at hun er mye sammen med dem.

Det vises til at både barn og voksne kan ha forskjellig væremåte og uttrykk i møte med ulike mennesker. Det betyr at barn i fosterhjem også forholder seg ulikt menneskene i fosterfamilien. Noen av barna fremhever altså besteforeldrene i sine fortellinger, som taler for at de representerer noe positivt i barnas hverdagsliv.

7.0 Hvordan barna fremstiller sine jevnaldningsrelasjoner

I Norge er skolen en av de viktige arenaene for barn å delta på. Barna tilbringer store deler av dagen på skolen og det er ofte i skolesammenheng barna etablerer vennskap og tilhørighet til sitt nærmiljø. Skolen er slik jeg ser det en kulturell arena som bidrar til at barna får utvidet sine jevnaldningsrelasjoner og nettverk. Skolen tilrettelegger for både sosial- og faglig utvikling gjennom undervisning og lek.

Noen barn erfarer større utfordringer i skolesammenheng enn andre. Forskning viser at de fleste barn som bor i fosterhjem kan erfare sammensatte utfordringer i skolesammenheng. Dette kan skyldes at barn i fosterhjem erfarer en eller flere flyttinger. Dette kan føre til at barna blir revet opp fra de de kjenner og må etablere noe nytt et annet sted. Det er et faktum at for hver flytting mister barna venner (Bufdir, 2014).

Flytting til fosterhjem kan forekomme midt i skoleåret og det er krevende å komme som ny elev i en klasse, uansett bakgrunn. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt det er for lite fokus på betydningen av vennskap, tap av tillitspersoner og tilhørighet for barna som flytter i fosterhjem. Jeg har vel og merke ikke stilt dette spørsmålet i mine samtaler med barna, men barnas fortellinger kan likevel vise hvordan barn i fosterhjem erfarer sine jevnaldningsrelasjoner og nettverk.

7.1 Skolen som arena for å etablere vennskap

Ettersom «dagen i går» var utgangspunkt for samtalen med barna, ble skolehverdagen en naturlig del av samtalen. I utdraget fra samtalen med Niklas kommer det til uttrykk hvordan han bringer frem vennskap.

A: Hva er det som gjør at du liker skolen?

B: Veldig bra og sånt.

A: Sånt hva da?

B: Venner!

A: Venner ja, hva med fagene og sånt da?

B: Da liker jeg matte best

Niklas understreker at skolen er en viktig arena for vennskap, i og med at han trekker frem venner som en viktig del av skolehverdagen. Han innfører selv begrepet «venner» og det kan forstås som at han ønsker å vise at han har venner. Dersom vi ser tilbake på samtalen med Ari (kapittel 5.3), innfører jeg begrepet «venner» før Ari benytter seg av det, og slik ble dette en

mulig barriere i samtalen. Jeg kan i forbindelse med samtalen med Niklas vise til hvor viktig det er å følge barnets initiativ, som kan gi grunnlag for at barnet vil fortelle mer. Når jeg spør hvem Niklas pleier å være sammen med i friminuttene forteller han følgende:

B: Venner. En som heter Kasper, han bor ganske nærme. Også en som heter Matthis, Walter, Brunken og Hansa (...) Vi har en lek vi har funnet opp.

A: Ja, fortell!

B: Det er sånn at det er en eller to som skal starte. Og de må telle til 20 sekunder med øynene igjen, så skal de andre gjemme seg. Så skal de fange de andre og når du har tatt på en da, så er den med deg. Så er det om å gjøre å bli igjen (...) Ja, sistemann som ikke blir fanget vinner.

Niklas er her opptatt av å formidle hvem vennene er og hva han har gjort sammen med dem. Han viser ingen vage antydninger om vennskap, han formidler klart og tydelig om dette. Jeg opplevde at han fortalte entusiastisk om vennene sine under selve samtalen og jeg synes dette også kommer frem i det skriftlige materialet.

I utdraget synliggjør Niklas at han er deltakende i lek og at han er en del av en gruppe. Det andre utdraget understøtter også at skolens friminutter er arena for å etablere og opprettholde vennskap for ham. For å få en utvidet forståelse av Niklas sine erfaringer med venner og vennskap kunne jeg for eksempel snakket med han hvem han er sammen med på fritiden og hva de eventuelt gjør sammen da.

Thomas er den av barna som viste seg svært opptatt av å formidle sine erfaringer med jevnaldrende. I følgende utdrag kommer dette til uttrykk på følgende måte:

A: Ja, men du, i går sier du at du var rett her borte hos noen. Hvem var det du var hos da?

B: En som heter Kristoffer.

A: Kristoffer ja, og hvordan kjenner du Kristoffer?

B: Ehh, vi kjente han etter, når jeg lekte med Tobias. Så så vi Kristoffer og vi sa kom hit han. Og så spurte vi hvem han var. Og så var det Kristoffer.

A: ja, m-m. Og så nevnte du en som heter, var det Tobias du sa?

B: Ja

A: Hvem er Tobias da?

B: Han bor rett her (peker). Vi møtte han når vi skulle trekke lodd og det var neste

første gangen jeg bodde her, nesten. Nesten ikke sant? (Ser på fosterforeldrene og spørsmålet er rettet mot dem. Fostermoren nikker).

B: Han var den første kompisen.

Thomas presenterer Tobias som «den første kompisen» og dette kan forstås på flere måter. For det første kan dette være Thomas sin måte å forteller om utviklingen av sitt første vennskap i fosterhjemmet. Når jeg ser hvordan han velger å fremheve at han har fått sin første kompis, sammen med måten han formidler det på, tyder på at Tobias er en viktig person for han. Det kan forstås som at det er en form for emosjonell kvalitet i relasjonene mellom dem, som bidrar til at vennskapet opprettholdes og gir mening for Thomas.

For det andre kan denne fortellingen forstås som Thomas sin måte å si at han har fått sin aller første venn. Det er ikke kjent for meg hvorvidt Thomas hadde venner da han fortsatt bodde med sin opprinnelsesfamilie. Ser vi tilbake på Thomas sin erfaring fra han gikk i fjerde klasse, hvor han erfarte at han blant annet sloss en del, så kan det forstås som at han tidligere hadde negative erfaringer i sosial samhandling med jevnaldrende. Det å ha en adferd som skiller seg ut fra andre barn, slik som utagering, kan føre til utestengelse eller manglende aksept i en jevnaldringsgruppe. Ser jeg dette i sammenheng med hans fortelling, kan det være en annen måte å forstå hans fortelling på. Kanskje Thomas også erfarer aksept blant jevnaldrende på en ny måte?

Under intervjuet med Thomas blir vi avbrutt av at det banker på døra og Thomas går for å åpne døren. Det er en jevnaldrende gutt og Thomas sier til vedkommende at han er opptatt, men at de kan leke etterpå. Fosterfaren sier at gutten kan komme tilbake om en times tid. Fosterfaren henvender seg til meg og sier følgende «Du skulle vært her på helgen, da det er mange barn som kommer». Selv om det oppstår et brudd i samtalen når det banker på døren, så synliggjøres det at Thomas er en gutt som har barn rundt seg, som ønsker å være sammen med han. Fosterfaren bekrefter også dette. Jeg forstår dette som at Thomas er en populær lekekamerat. Det viser til at han innehar kompetanse til å inngå i relasjoner med jevnaldrende, både verbalt, emosjonelt og kognitivt.

I samtalen med Thomas forteller han følgende historie om sine erfaringer tidligere på dagen: «Plutselig i dag, så jeg en veps som fløy rundt i bussen. Jeg bare, Tristan, jeg så en veps under den matta der. Han åpna den og sjekka og der var den. Også andre gang var den der borte jeg så på vinduet. Han var der også fløy den ut. Til og med så fløy den utenfor trynet mitt (ler) (...) Men på starten på dagen var det enda en. Og den jagde Selmer unna, da den kom stod

den helt stille. Og så gjorde den det lenger og lenger og han ble så irritert på vepsen. Også ble den sur og fløy etter han. Selmer bare *wwwææ»*.

I Thomas har her en felles erfaringer med Tristan og han beskriver en observasjon av Selmer. Det uvisst hvilke relasjon Thomas har med disse guttene, men han viser at han er opptatt av andre og at han søker sosial samhandling med andre barn. Thomas forteller også om et friminutt på skolen, der han spiller fotball i bingen:

B: En som heter Tristan, ble tråkket på. Joa fikk ballen i panna eller ansiktet eller hakke peiling. Og en første klassing ramla og sa det gikk greit. Og så andre gangen ramla hun ned for hun ble spennet av en hard ball, som kom midt på bena og ble spent. Og jeg fikk også en skade.

A: Fikk du en skade, fortell om det

B: Det gjorde ikke så innmari vondt. Jeg holdte på stanga på målet som er opp. Jeg ramla på en hard jernstolpe på målet.

A: Fikk du vondt da eller?

B: Litt

A: Litt. Hva gjorde du da?

B: Jeg reiste meg opp igjen og fortsatte. Jeg gav aldri opp.

Thomas forteller her at han spilte fotball sammen med andre, der det var flere som skadet seg, inkludert han selv. På en måte gjør han seg til helt i sin egen fortelling, der han fremhever seg selv som en gutt med pågangsmot og vilje.

Samtidig presenterer han seg som en aktiv og sosialt gutt, i en aktivitet som inkluderer ulike barn på skolen. Fortellingen hans viser lite til innholdet av relasjonene, men det viser til en aktivitet som skaper felleskap og samhold på tvers av alder og kjønn. Det kan antas at det er en kulturelt verdsatt aktivitet i Thomas hverdagsliv å spille fotball med andre på skolen.

7.2 En måte å fortelle om ensomhet på?

Barn er på ingen måte like. I fortellingene over har jeg presentert Niklas og Thomas, som begge fremstår å ha et rikt barneliv sammen med sine jevnaldrende. Mia gir et annet inntrykk gjennom sine fortellinger og jeg vil presentere to ulike utdrag om hvordan hun forteller om lek og kontakt med andre.

A: En ting jeg glemte å spørre deg om, hva pleier du å leke i friminuttene da?

B: Enten så er jeg foran eller så er jeg bak.

A: Det er hvor du er, men hva pleier du å leke da?

B: Jeg pleier å være på klatrestativet foran. Fordi foran er det et klatrestativ, og bak. Men bak så er det mer sånn at vi må slenge oss. Jeg klarte ikke slenge meg. Da må vi gå rett over sånn og sånn. På det andre klatrestativet er det tau. Så må vi opp og så må vi slenge oss ned med tau. Så må vi opp en gang til uten tau og det klarer jeg ikke. Så må vi bortover der, sånn, der, det er noen som kommer seg opp. Vi går bortover, så kommer vi bort til et sted der vi må balansere sånn. Bortover, og vi må stå. Jeg klarer ikke balansere bortover, men (henger på køyesengen under forklaringen)(...) Så er det bort og så er det sånn at vi klatrer sånn bort. Det går an å klatre høyt sånn og bortover. Så er hele klatrestativet gjort. Så det er mer enn det andre.

Mia forteller her at hun foretrekker å leke på klatrestativet som er foran skolen, fordi klatrestativet bak skolen krever mer av henne enn det foran. Mia snakker om hva hun ikke mestrer for å forklare hvilket klatrestativ hun velger. Hun sier blant annet at hun ikke klarer å klatre eller balansere bortover, som viser seg som vesentlig elementer i klatrestativet. Denne fortellingen kan forstås som et bilde av hennes ønske om å klare å komme seg igjennom dette klatrestativet. Samtidig kan fortellingen vise til at hun ønsker å forklare meg hva som må gjøres for å klare det «vanskelige» klatrestativet. Mia viser på denne måten at hun er god på å forklare og lage bilder av hvordan klatrestativet ser ut og hvordan man kan leke i det.

Mia snakker flere ganger om «vi» i denne fortellingen. Det er uvisst for meg hvem hun egentlig refererer til. Det kan forstås som at det er de hun omgås med eller de hun går i klasse med. Det kan også bety at hun henviser til «vi» i betydningen «alle barn». Samtidig kan hennes konsekvente bruk av «vi» vise til at hun snakker om seg selv som en del av et fellesskap og erfarer en viss form for gruppetilhørighet. Samtidig kan hun gi inntrykk av at hun er «utenfor» et fellesskap, i og med at hun ikke mestrer dette klatrestativet, slik som andre gjør. Hun trekker ikke frem navn på andre barn i denne fortellingen som forsterker inntrykket av at hun leker alene. Ved å utforske mer rundt hennes fortelling fra klatrestativet, ved spørsmål som for eksempel «hvem er du sammen med på klatrestativet?», «hva snakker dere om?» eller «er det noen som hjelper deg i stativet, dersom du trenger hjelp?» kunne bidratt til et tydeligere bilde av om hun velger å leke alene eller ikke.

Mia forteller også om sine erfaringer fra bussturen hjem fra skolen. I fortellingen kommer hvilke erfaringene hun har sammen med andre barn til syne.

B: Vi tar alltid bussen når vi skal hjem.

A: Ja, og hvem satt du sammen med i går?

B: Ingen

A: Ingen. Hvordan er det å sitte alene?

B: Eh, eller, Hanna og Anne Maren satt jo rett bak meg. De satt rett bak meg. Jeg kunne faktisk se dem. Eller de satt ikke helt sånn bak der, men Anne Maren satt jo der, så ikke akkurat rett siden av der men hun satt borte ved der. Nesten der du sitter nå, bare ikke der (peker og bruker hendene under forklaringen)

A: På andre siden av midtgangen?

B: Ja

A: Hva snakket du med de om på bussen?

B: Ikke så mye, det eneste jeg gjør er å se ut av vinduet.

A: Ser du noe spennende ut av vinduet da?

B: Nei, jeg ser hus og trær. Og noen fugler.

A: Så du ser ut av vinduet når du kjører buss.

B: Ikke hele tiden

Mia gir i dette utsagnet et bilde på at hun ikke sitter sammen med noen, men at hun sitter alene. Det er usikkert hvorvidt hun velger å sitte alene eller om hun ikke har noen å sitte sammen med. Mia forteller om to jenter hun kjenner, Anne Maren og Hanna, men hun gir ingen informasjon om innholdet i relasjonen hun har til dem. Det kommer ikke frem av fortellingen om jentene stenger henne ute eller ikke. Mia er vel å merke opptatt av å fortelle hvor i bussen jentene sitter, samtidig som hun forteller at hun ikke snakker med dem. Hun bekrefter dette ved å si at det eneste hun gjør er å se ut av vinduet og dette gjenspeiler at hun ikke samhandler med dem.

Mias fortelling vekker nysgjerrighet omkring hvordan Mia egentlig har det sammen med andre og om hun har noen å være sammen. Kanskje er denne fortellingen et uttrykk for ensomhet? Det er allikevel ikke mulig for meg å trekke en konklusjon på dette. Selv om denne fortellingen hentyder at hun er en ensom jente, som samhandler så mye med jevnaldrende. For å få svar på dette kunne jeg spurt henne «hvordan er det for deg å sitte alene på bussen» eller «sier de andre barna noe til deg på bussturen, i så fall hva sier de»?

Ser jeg begge fortellingene til Mia samlet forsterkes inntrykket av at hun er en ensom jente. Jeg vil likevel understreke at hun selv ikke sier at hun er ensom eller føler seg utenfor, slik at

dette blir min tolkning av hennes måte å fortelle på. Ensomhet er et utfordrende tema å snakke om. På den ene siden ønsker jeg ikke å påføre Mia en opplevelse av at hun er ensom, samtidig som det er viktig å snakke om det dersom hun er ensom. Derfor er det viktig å finne gode måter å snakke med barn om ensomhet på.

7.3 Behov for gode måter å snakke med barn på om jevnaldningsrelasjoner

Slik jeg tolker barnas fortellinger, uttrykker de fleste at de er opptatt av andre barn. De fleste trekker frem andre barn som viktige aktører i sine liv, men hvordan de har det i disse relasjonene kan jeg ikke si så mye om. Det er varierende hvordan barna beskriver innholdet og kvaliteten i sine relasjoner. Som eksempel gir Niklas et inntrykk av et rikt barneliv, mens Mia gir inntrykk av det motsatte.

I den forbindelse er det viktig å utvikle gode måter å snakke med barn om deres jevnaldrende relasjoner og videre hvordan de kan hjelpes dersom de forteller om utfordringer knyttet til sine relasjoner.

8.0 Hvordan barna forteller om relasjonen til sin opprinnelses familie

Når det i det følgende kapitelet skal belyses hvordan barna tematiserer relasjonen til sin opprinnelsesfamilie, er det viktig å se dette i konteksten av den kontakten barna har med familien etter de ble plassert i fosterhjem. I min analyse vil jeg se hvordan barna tematiserer relasjonen til sin opprinnelsesfamilie via fortellinger om samvær og det barna forteller rundt årsaken til at de bor i fosterhjem.

For barn som bor i fosterhjem er det viktig at det skapes sammenheng mellom det som var og det som er nå, altså å skape sammenheng mellom erfaringene fra opprinnelsesfamilien og den nye fosterfamilien. Det vil kreve at barna bygger bro mellom sin historie, sine tidligere erfaringer og sin opplevelse av tilhørighet i det nye hjemmet. Dette vil barna oftest være i behov av hjelp fra fosterforeldrene eller andre voksne for å komme i mål med. Det antas å være en langvarig prosess (Ulvik, 2007, s. 127).

For å tematisere kontakten med sin opprinnelsesfamilie har jeg valgt utdrag som viser til hvordan barna har valgt å forklare (eller ikke forklare) at de bor i fosterhjem. Videre har jeg valgt å rette fokus på utdrag der barna forteller om erfaringer fra samvær med sin opprinnelsesfamilie.

8.1 Fortellinger om årsaken til flytting til fosterhjem

Jeg har flere ganger tidligere talt for at Ari ikke ønsker å snakke eller fortelle om sin hverdag. Det at han ikke ønsker å snakke betyr allikevel ikke at det han formidler, eller ikke formidler, er uten betydning. Ari forteller følgende om kontakten og relasjonen til sin opprinnelsesfamilie:

A: (...) Nå bor du her, men du har også en annen familie som du bodde hos før.

B: Eh, ja. Hæ, hva mener du?

A: Du bor nå hos Ivar og før bodde du hos en annen mamma eller pappa. Jeg vet ikke hva de heter eller hvem de er, sant. Hva har du fortalt om det til andre?

B: Ingenting (og han rister på hodet)

A: Du har ikke fortalt?

B: Nei, jeg har ikke lyst til å snakke om det engang.

A: Du har ikke lyst til å snakke om det. Er det en grunn for at du ikke vil snakke om det?

B: Neeei, jeg liker ikke snakke om det.

A: Du liker ikke å snakke om hvorfor du bor her?

B: Ja, sånn er det.

A: Ja, men da lurer jeg på er det sånn at du treffer mamma og pappa som du har bodd hos før?

B: Jeg har ikke lyst til å snakke om det. Det er plagsomt.

A: Du syntes det er plagsomt. Hva er det som gjør at du syntes det er plagsomt.

B: Da kommer jeg til å tenke på det hele tiden.

A: Du kommer til å tenke på det hele tiden, mm. Hva tenker du på da?

B: Jeg vil ikke snakke om det.

A: Vet du hva Ari. Det er helt greit. Jeg ser på deg at du ikke har lyst til å snakke om det og du er veldig tydelig der du sier at du ikke vil snakke om det. Jeg bare spør fordi jeg syntes det er viktig å få høre om det, fordi det er også en del av livet ditt. Men du bestemmer selv hva du ønsker å fortelle.

B Jah!

I dette utdraget kommer det frem at det kan være vanskelig å tematisere sine erfaringer eller tanker knyttet til sin opprinnelsesfamilie. Det er viktig å understreke at det for Ari på den ene siden kan handle om at han ikke har språk eller ord for sine erfaringer, mens det på den andre siden kan handle om at han har så vonde erfaringer fra sin opprinnelsesfamilie. Det kan føre til at han ikke vil, kan eller tørr å snakke om dem.

Ari gir et klart inntrykk av at det å tematisere plasseringsgrunnlaget og kontakten med opprinnelsesfamilien er smertefullt for han. Han formidler gjentatte ganger at det er «plagsomt» å tenke på og at han ikke ønsker å snakke om det. Han gir ikke konkrete beskrivelser av innholdet i relasjonene til sin opprinnelsesfamilie, men implisitt forteller han at opprinnelsesfamilien er noe han hverken ønsker å tematisere eller dele erfaringer omkring. Han har ikke lyst til å snakke om det og han er avvisende gjentatte ganger.

Mia ønsker heller ikke å snakke om hva hun har fortalt andre knyttet til at hun bor i fosterhjem. Det hun gjør er å riste på hodet, mens hun sier «jeg har ikke gjort det!». Altså, hun har ikke fortalt hvorfor hun måtte flytte i fosterhjem til andre. Hun skifter deretter umiddelbart fokus ved å si «hva er det som flyr (tar hånda opp i lufta mot støvpartiklene)». Dette kan, som for Ari, handle om at det er knyttet negative erfaringer ved det å måtte flytte fra sin opprinnelsesfamilie og inn i fosterhjem. Det sier ikke noe om hvilke relasjon eller hvilke erfaringer hun har fra hun bodde sammen med sin opprinnelsesfamilie.

Thomas har heller ikke ord for hva som er årsaken til at han måtte flytte i fosterhjem. Jeg viser til et utdrag av samtalen med han.

A: Men så er det en ting jeg lurer litt på da. Du bor jo i fosterhjem. Hvordan forteller du om det til andre. Eller hva forteller du til andre om det?

B: Ehh (pause) det var sånn, sånn (beveger hånden sin).

A: Sånn sånn, det forstod jeg ikke

B: Ja, men det går sånn deranne kruseduller.

A: Kan du prøve å forklare meg litt bedre så jeg forstår hva du mener.

B: Ja atte, at jeg forteller hva som skjedde. På grunn av det jeg flytta.

A: Så du har fortalt til andre hvorfor du flytta.

B: m-m (pause)

A: Og det trenger du ikke fortelle meg.

I selve samtalen opplevde jeg at Thomas endret ansiktsuttrykk, stivnet i kroppen og at han har utfordringer med å fortelle. Dette resulterer i at jeg sier at han ikke trenger å fortelle meg mer. Igjen viser dette et bilde på at årsaken til flytting er vanskelig å snakke om. Det kan være forbundet mange følelser knytte til et brudd med sin opprinnelsesfamilie og videre kan det være knyttet vonde erfaringer til selve flyttingen. Barn kan oppleve sorg, skyld og skam knytte til både flyttingen og de erfaringene de har fra å bo med sin opprinnelsesfamilie. Her kunne det vært hensiktsmessig å snakke med Thomas om hva han har fortalt de andre og hvordan det var for han å fortelle om det. Eventuelt spurt om hva som gjør at han ikke vil fortelle til meg.

De fleste barna viser en viss tilbakeholdenhet når det er snakk om årsaken til at de måtte flytte i fosterhjem, der de gir få beskrivelser av hva som har skjedd eller erfaringer de har fra den tiden de bodde med sin opprinnelsesfamilie. Det er viktig å påpeke at det kan være vanskelig for barna å sette ord på det som har skjedd og at de fortsatt er i behov av voksne til å hjelpe dem å sette ord på det og bygge bro mellom det som var og det som er nå.

Fosterforeldrene til Niklas forteller meg ved besøkets slutt at Niklas går til utredning hos Barne- og ungdoms psykiatrien (BUP), da han er veldig opptatt av å forstå seg selv og hvorfor han bor i fosterhjem. Det er således interessant at han i samtalen ikke trekker dette frem, men velger å ikke gå inn i tematikken. På spørsmål om han vet hvorfor han bor i fosterhjem svarer han at han «ikke vet helt hvorfor han bor i fosterhjem» og at han «ikke husker hvorfor han må bo i fosterhjem». Niklas forteller også at han ikke husker hva som er sagt om det fra

barnevernets side. Jeg spør han om ha kunne tenke seg å vite mer om det, hvorpå han sier «det er jo egentlig bare å spørre». Vel og merke sier han rett etterpå at han likevel ikke ønsker å spørre dem om det. Litteraturen viser til at dersom barn skal ha best mulig forutsetninger til å skape mening i eget hverdagsliv, vil det være av betydning at fosterforeldrene eller andre profesjonelle bistår barna med bearbeiding. Det er de voksne som kan gi informasjon og begreper som gjør det mulig for barna å fortelle eller forstå det som de har erfart, både tidligere og nå. Det er av betydning at de voksne støtter barna i de ulike fasene av refleksjonsprosessen. «Gjennom slikt meningsarbeid utvikler også barnet sin forståelse og sine synspunkter» (Gulbrandsen et al., 2014, s. 51).

8.2 Fortellinger om samvær med opprinnelsesfamilien

Mia tar selv kontrollen over hva hun vil fortelle om kontakten med sin opprinnelsesfamilie i det neste utdraget. Hun viser til at hun har truffet foreldrene mange ganger, men hun velger ut et av samværene hun vil fortelle om.

B: Vi har også badet. Og når vi badet, jeg synes det var kaldt. Jeg ville egentlig ikke. Jeg, når jeg gikk ut i så prøvde jeg å sette meg ned, jeg klarte det. Men jeg kjente bare at når jeg gikk opp igjen så kjentes det, det var så kaldt. At jeg kunne ikke være lenge i vannet siden det var så kaldt. Men jeg klarte ikke, jeg kunne ikke være lenge i vannet. Det var kaldt. Men jeg klarer å være i vannet selv om det er litt kaldt. Når du er i vannet kjennes det ut som at det er varmt.

Det som er interessant er at Mia ikke refererer til relasjonen til moren, men hun forteller et narrativ om egne opplevelse av bading under samværet. Kan dette gjenspeile at Mia ikke ønsker å dele sine erfaringer hun har sammen med moren? Eller kan det handle om at hun ikke har ord for å snakke om det?

Mia kan forstå spørsmålet fra meg, der hun oppfordres til å fortelle om hva de har gjort på samvær, på en annen måte enn hvordan jeg forstår det. Jeg har i utgangspunktet ønsket beskrivelser av samhandlingen mellom Mia og moren, mens Mia er opptatt av hva hun selv har gjort. Det er ikke nødvendigvis viktig for henne å fortelle hva moren gjør. Jeg kunne vært mer konkret for Mia ved å spørre «hva gjorde du sammen med moren din, hva sa hun, hva snakker dere om og hva skjedde da?»

Jeg spør også hvordan Mia syntes det er å treffe mamma og pappa, hvorpå hun svare «Det er greit». Videre utforsker jeg hva hun mener med «greit». Hun svarer «Ehm, det er jo gøy å

treffe dem og sånt da». Mer vil hun ikke si om det Jeg kunne sagt «når du sier det er gøy, hva er gøy med å treffe dem, fortell?» Dette for å ha utforsket enda mer betydningen av samværet for henne. Hun forteller videre at hun ikke husker helt hvor mye kontakt hun har med sin opprinnelsesfamilie.

Niklas forteller på en noe mer utfyllende måte om kontakten med sin opprinnelsesfamilie enn hva Mia gjør.

*B: Ja, jeg skal til moren min på lørdag (...) Det blir julefeiring da, der nede (...)
Hjemme hos dem.*

A: Men du sier moren din, er det bare henne du skal besøke?

B: Ja, nå så.

A: Hvor er pappaen din da?

B: Det vet jeg ikke, jeg besøker ikke han.

A: Du besøker ikke han, nei. Kjenner du han?

B: Nei, egentlig ikke.

A: Nei, sånn er det noen ganger. Moren din da, hvor ofte besøker du henne?

B: Jeg besøker henne 6 ganger i året.

A: 6 ganger i året, hvordan er det?

B: Greit.

A: Hva er greit for deg da - hva tenker du når du sier noe er greit?

B: At det er egentlig nok.

A: At det er nok ja. Hvordan pleier du å ha det før du skal møte moren din?

B: Jeg gleder meg

A: Du gleder deg. Og etterpå da?

B: Både og, men jeg gleder meg til neste gang.

Niklas forteller her at han skal feire jul sammen med moren sin ved neste samvær. Det kan forstås som at de, da de bodde sammen, hadde tradisjon for å feire jul. Fortellingen synliggjør at Niklas og moren forsøker å opprettholde denne tradisjonen, til tross for at han nå bor i fosterhjem. Niklas vil sannsynligvis feire jul sammen med både opprinnelsesfamilien og med fosterfamilien og det vil sannsynligvis gi han forskjellige erfaringer. Det kan åpne opp for samtaler om hans erfaringer med julefeiring ved samvær og hans erfaringer med å feire jul i fosterhjemmet. Med andre ord vil Niklas ved hjelp av denne tradisjonen kunne få hjelp til å bygge bro mellom sine erfaringer fra opprinnelsesfamilien og sine nye erfaringer i

fosterfamilien. Dette fordrer at fosterforeldrene gjør seg tilgjengelig for samtaler og anerkjenner hans erfaringer. Dette er også noe jeg kunne utforsket i samtalen.

Slik jeg ser det forteller Niklas om sin opprinnelsesfamilie på en uproblematisk måte og han uttrykker at han gleder seg til å møte moren sin. Han ønsker ikke å snakke om hvordan han har det etter samvær. Det han sier om hvordan han har det etter samvær er «både og» hvor han raskt skyter inn at han gleder seg til neste gang. Jeg forstår dette som at samvær er noe han gleder seg til og at det i den forbindelse er forbundet noe positivt med kontakten han har med opprinnelsesfamilien sin. Han formidler nettopp at det at det er «greit» å møte moren, når han møter henne seks ganger i året. I dette utdraget formidler han også at det finnes en far, men at han ikke kjenner han eller har kontakt med han. Jeg går ikke inn i denne tematikken. Jeg kunne utforsket dette ved å spørre om «hva er grunnen til at du ikke har kontakt med faren din» eller videre oppfordret han til å fortelle om den kjennskapen han har til faren.

Niklas gir heller ikke særlig informasjon om det emosjonelle innholdet i relasjonen eller hvordan han erfarer tilhørighet med opprinnelsesfamilien. Når jeg spør om han kan fortelle om positive hendelser han har hatt sammen med moren, sier han først han at han ikke husker, for deretter å si om samværene, at «alle er egentlig fine». Dette gjenspeiler igjen at Niklas erfarer kontakten med moren som noe som er positivt for han, innenfor rammene av å ha samvær.

Når jeg ber Niklas fortelle om forrige samvær, trekker han frem at han lekte med Kaja, sin andre søster på 2 år. Han formidler at han syntes det er «greit» at mamma har fått et barn til, samtidig som han sier at han tenker på henne. Jeg spør hva han mener, hvorpå han svarer «Det veit jeg ikke. Det er mye rart». Jeg vet ikke hva Niklas mener med dette, da det kan forstås på ulik måte. Det kan forstås som at han tenker på henne fordi han savner henne og ønsker mer kontakt med henne. Det kan også bety at han er bekymret for henne, dersom jeg legger til grunn at han har egne vonde erfaringer fra han bodde sammen med moren sin.

Vera nevner også at hun har en søster. Jeg viser til et avsnitt der hun forteller om dette:

A: Er det andre som bor sammen med mamma Therese?

B: Hun har et barn til som går i barnehagen.

A: Kjenner du det godt?

B: (nikker). Hører den der (peker på diktafonen) oss?

A: Ja, når det lyser grønt, da hører den hva vi sier. Er det noe du husker fra før du

bodde her?

B: nei

Både Niklas og Vera forteller at de har søsken som de er sammen med under samvær med foreldrene. Det er interessant at begge barna viser til andre familiemedlemmer og velger å trekke dem frem. I hvilken grad barneverntjenesten tar dette på alvor eller går i dialog rundt andre familiemedlemmer er uvisst. Det synliggjør et behov for at relasjonene til i opprinnelsesfamilien eller nettverk snakkes om, der det spørres konkret om dem eller på annen måte kartlegges hvordan barna beskriver dem.

De eventuelle vonde erfaringene barna har fra den tiden de bodde med opprinnelsesfamilien, trenger ikke være forbundet med søsken eller andre familiemedlemmer. Ettersom en flytting i fosterhjem fører med seg brudd i relasjoner vil det å opprettholde kontakt med sine tidligere relasjoner kunne skape kontinuitet og sammenheng for dem. Det vil kunne hjelpe barna å bygge bro mellom det som var og det som er nå.

Når Thomas presenterer sin opprinnelsesfamilie, legger han i første omgang vekt på kontakten med sin utvidede opprinnelsesfamiliefamilie.

B: I morgen skal jeg ta, så skal jeg gjøre noe veldig gøy på skolen og når jeg kommer hjem. For jeg kommer ikke til å komme hjem her i morra.

A: okei, fortell

B: Først så skal jeg lage pizza på skolen med tre stykker i hele klassen. Og så skal jeg bli henta av farmor, for jeg skal på hytta.

A: Ja, du skal på hytta med farmor.

B: Ja, men ikke bare de. Var det fetterne min som skulle bli med? (spør fostermor, fostermor sier ja)

A: Så fetterne dine og farmor

B: Ja

A: Og hvor gamle er fetterne dine?

B: Ehh, den minste fettern den går i femte, og er like mange år som meg. Ja, også den andre tror jeg går i sjette eller sjuende.

A: Ja

B: Vet ikke hvor mange år han er. Jeg har aldri spurt han, jeg har bare spurt hvilke klasse han går i. Og det var når vi feiret farmor sin bursdag.

A: Pleier du å være med farmor eller?

B: Eh, ikke så ofte. For vi får ikke lov til å gjøre det alt for ofte. Vi gjør det noen ganger kanskje på lørdag eller søndag. Eller fredag som kommer til skje i morgen da.

A: Ja, hva tenker du om det a?

B: Det går helt fint. Men nå ble det veldig mørkt (rommet ble mørkt av at solen gikk bak en sky)

Thomas presenterer, slik som Niklas, kontakten med opprinnelsesfamilien som uproblematisk. Ut i fra hva han sier og måten han sier det forstår jeg det som at han gleder seg til å reise på hyttetur med farmor og fetterne. Han sier at de har kontakt, men at det ikke er så ofte de får ha denne kontakten. Kanskje er dette hans måte å si at han ønsker mer kontakt med dem?

Senere i samtalen virker det som at Thomas vil fortelle om en erfaring fra han bodde med sin opprinnelsesfamilie.

B: før når jeg ikke bodde her, for lenge siden, da jeg gikk i andre. Så klarte jeg ikke å sovne, så jeg var våken på natta. Så jeg var våken på dagen og på natta.

A: Før? Før du bodde her?

B: Ja

A: Hvorfor var det sånn?

B: Jeg hadde vondt i magen også gikk det over, så fikk jeg ikke sove.

A: Pleide det å være slik?

B: Eh, nei. Det var egentlig den eneste gangen jeg kunne ikke sove i natt.

A: Tenker du i denne natten eller en annen natt? Nå forstår jeg ikke helt.

B: En annen natt. Det er tre år siden.

A: Så du husker spesielt en natt som du ikke fikk sove?

B: Ja, det er den eneste natten jeg ikke fikk sove

A: Fordi du hadde vondt i magen?

B: m-m

A: Hadde det skjedd noe spesielt eller?

B: Nei, jeg bare fikk vondt i magen. Kanskje på grunn av jeg spiste sikkert tre pølser.

Her vil Thomas frem til noe, men jeg klarer ikke å forstå hva han egentlig vil fortelle. Han forsøker å komme med sin fortelling om noe som har skjedd en spesiell natt da han bodde med sin opprinnelsesfamilie. Han forteller at han hadde magesmerter, der han forklarer dette med at han spiste for mye pølser. På den ene siden kan denne fortellingen handle om at han

ønsker at jeg skal forstå hvorfor han hadde vondt i magen. På den andre siden kan fortellingen hans forstås som at han forsøker å fortelle noe som knyttes til en negativ opplevelse i hjemmet. Jeg kunne blant annet ha fulgt opp med spørsmål som «hvis du ikke har det slik nå, hva tror du det at du ikke fikk sove kommer av»? Jeg kunne utforsket videre for å få en tykkere fortelling og bedre forståelse rundt det han selv trekker frem. Det ville gitt en pekepinn på hvorvidt det handler om en vond erfaring eller ikke.

Jeg fikk inntrykk av at Thomas ikke har helt oversikt over samværskontakten han har med sine foreldre. Det han sier om samværskontakten er «vi har det noen ganger i uken og uker og måneder». På spørsmål om hvordan han har det i kontakten med dem forteller han at det er «fint» og at «alt er som vanlig» etter samværene. Det han forteller om sine erfaringer fra samvær er blant annet «Vi er hos dem, noen ganger så bader vi, noen ganger spiller vi bowling, også.. Ja så før, sist gang var vi å badet på et sted. (...) Det jeg også gjør er å kose med katten og hunden».

8.3 Er det uproblematisk med kontakt med opprinnelsesfamilien?

I de ulike utdragene fra barnas fortellinger, finner jeg at flere av barna erfarer at det er «greit», «gøy» eller «fint» å møte sin opprinnelsesfamilie. Jeg får ingen dypere forståelse av hva de legger i disse ordene. Jeg kan, på bakgrunn av at flere av fortellingene fremstilles mer eller mindre uproblematisk, forstå det som at ordene gjenspeiler den alminnelige betydningen ordene har i hverdagslivet.

Til tross for at flere av barna forteller om kontakten med opprinnelsesfamilien på en uproblematisk måte, kan jeg ikke si veldig mye om relasjonene barna har til sin opprinnelsesfamilie. Det jeg kan si noe om er at de fleste barna gir positivt inntrykk av den kontakten de har med opprinnelsesfamilien. Jeg kan likevel ikke slå fast hvor viktig eller uviktig kontakten med opprinnelsesfamilien er for barna. Men de fleste barna gleder seg til samvær.

Jeg ser at det for alle barna er vanskelig å fortelle om hva som gjør at de har flyttet i fosterhjem. Barna kan mangle måter å fortelle om dette på. Slik jeg ser det er det viktig å utvikle gode måter å snakke med barn om deres erfaringer og deres relasjoner til opprinnelsesfamilien, samt utforske sammen med barna hva de legger i sine ord og begreper, slik hvordan barna forstår og erfarer sine relasjoner kommer til syne.

9.0 Deltakelse og samarbeid med barnevernet

Det å vokse opp i fosterhjem innebærer at velferdsstaten overordnet er involvert i barnas hverdagsliv. Som nevnt tidligere er det barneverntjenesten som er ansvarlig for å følge opp og fatte beslutninger som er til barns beste. Involveringen fra barnevernet kan i så måte ligge som et premiss for hvordan barn som vokser opp i fosterhjem både skaper og opprettholder sine relasjoner til både fosterforeldre og til opprinnelsesfamilien og igjen erfarer sin tilhørighet.

I Norge er det rettssystemet ved blant annet Fylkesnemnda som er ansvarlig for å fatte beslutninger om samværskontakten mellom barnet og opprinnelsesforeldre, basert på hva som er til «barnets beste». Barneverntjenesten har likevel anledning til å øke samværskontakten i samarbeid med barnet, dersom det vurderes å være til barnets beste. Barn skal altså bli hørt og tatt med i vurderingen.

Jeg vil se på hvordan barna jeg intervjuet er involvert i prosessene rundt egen deltakelse og samarbeid med barneverntjenesten knyttet opp mot samværsordningen.

Vera blir spurt om sine erfaringer fra samvær med moren sin. Vera forteller at hun skal til moren sin på lørdag, men at hun ikke vet hva de skal gjøre når de er sammen. Hun blir spurt om hvor ofte hun pleier å være hos moren sin, hvorpå hun på eget initiativ svarer «sjelden, ikke noe ofte». Den videre dialogen lyder som følger:

A: Sjelden, hva syntes du om det da?

B: Jeg vil at jeg skal møte dem mye og oftere.

A: Du vil møte henne oftere. Men hvem kan du si ifra om det om da?

B: Jeg vet ikke jeg

A: Men vet hvem som har bestemt hvor mye eller lite du skal treffe henne?

B: n – n

A: Nei...

Her forteller Vera viktige aspekter knyttet til kontakten med sin opprinnelsesfamilie. Hun forteller at hun ønsker mer kontakt og hun forteller at hun ikke vet hva hun skal gjøre for å kunne ha mer kontakt med moren. I hvilken grad opprinnelsesfamilien tematiseres i fosterhjemmet eller av barneverntjenesten er uvisst. Uttalelsen hennes hentyder at kontakten mellom henne og opprinnelsesfamilien ikke har vært tilstrekkelig snakket om. Kanskje er dette et uttrykk for at Vera ikke gis anledning til å medvirke i avgjørelser i eget liv?

Vera, har som nevnt, bodd i fosterhjemmet siden hun var to år gammel. Det undres over hvorvidt dette er av betydning. Er hun ikke i tilstrekkelig grad blitt snakket med om tematikken på bakgrunn av at hun ble plassert som liten jente? I den forbindelse er ikke tidspunktet for plassering av betydning, da barneverntjenesten skal tilrettelegg for samtaler med barn og la barn medvirke i egen sak. Samtidig vet jeg ikke om det er tilfelle at Vera ikke er kjent med hvem hun skal snakke med for eventuelt å få mer samvær med moren.

Jeg har tidligere drøftet hvordan Vera bruker benevnelsen «mamma-Therese» om sin opprinnelsesmor. Ser jeg dette i sammenheng med at hun også sier at hun har det «gøy» sammen med moren og at hun vil møte opprinnelsesfamilien oftere, tyder det på at kontakten med moren representerer noe positivt for henne. Det kan videre forstås som at hun ønsker å opprettholde relasjoner i sin opprinnelsesfamilie og at de kan representere noe som er viktig for henne både her og nå og i fremtiden.

Niklas er tydelig på hva han mener om samværskontakt med sin opprinnelsesfamilie. Han forteller at han i dialog med sin saksbehandler fra barneverntjenesten har kommet til enighet om endringer i kontakten med dem:

A: Hvem er det som har bestemt at det skal være 6 ganger i året?

B: Det er litt meg og de i barnevernet. Før var det 4. Ja, nå har jeg to ganger alene. Så er Viktoria med på resten.

A: Ja, skjønner. Hva er grunnen til at du har to ganger alene da?

B: Da får jeg vært der litt mere.

A: Er det noe du har hatt lyst til eller?

B: Ja

A: Så da har de har liksom hørt på deg?

B: Ja (...)

A: Men du sier at du gleder deg, vanligvis pleier du å glede deg. Hva er det som gjør at du pleier å glede deg?

B: Jeg er jo ikke der så ofte. Også er jeg spent på åssen det blir.

A: Hva er det som gjør at du er spent da?

B: Det veit jeg ikke.

Her synliggjøres det at Niklas tas med i beslutninger i eget liv. I henhold til «deltakerstigen» om at barn skal gjøres mer medvirkende i egen sak, ser jeg at Niklas muligheter til medvirkning er ivaretatt. I måten han forteller på og tonefallet hans viser til at han har blitt

lyttet til, støttet i å uttrykke sitt syn og hans mening er tatt i betraktning. Med andre ord er han involvert i beslutningsprosesser om endring av samværsomfang og kontakten med opprinnelsesfamilien. Slik Niklas forteller det har barneverntjenesten invitert han til samarbeid og derav har han fått erfaringer på at han er deltakende i beslutninger i eget liv.

Thomas forteller også at han snakker med sin kontaktperson i barneverntjenesten om spørsmål knyttet til samvær.

B: Vi prater litt om åssen det kommer til å gå. Før så prata vi, sist, så prata vi om åssen det skulle bli på, når jeg skal til dem. Det vi har gjort er at Anne ikke skal være med. Ingen skal være med. Bare jeg og mamma og pappa.

A: ok, var det annerledes før.

B: Ja

A: Hva tenker du om dette da.

B: Fint. Men det er ikke bare mamma, pappa og meg da. Det er også kusinen til mamma og barnet hennes. Og en som heter bjørn og kjæresten hans og barnet deres sikkert. (...) Det skal bli bowling og jeg skal slå dem.

Thomas formidler at samværene var annerledes tidligere. Implisitt forteller han at Anne, kontaktpersonen hans i barneverntjenesten, tidligere var med under samvær, noe hun ikke skal fremover. Det kan forstås som at Thomas er invitert til et samarbeid rundt denne beslutningen. Jeg forstår det som at Thomas ikke lenger er i behov av en form for voksenstøtte i møte med sin opprinnelsesfamilie, da han fremstår fornøyd med at han skal møte opprinnelsesfamilien alene.

Mitt inntrykk i samtalene med de ulike barna er at det er varierende hvordan barna er gitt mulighet til deltakelse og samarbeid i prosessene rundt kontakt med sin opprinnelsesfamilie. Jeg tenker at det er viktig at barneverntjenesten fortsetter å snakke med barna om sin opprinnelsesfamilie og forsøker å forstå samtalene slik barn forteller dem. Dette vil kunne styrke barns deltakelse og medvirkning i egen sak.

10.0 Oppsummering og implikasjoner for praksis

Jeg har i forskningsprosjektet gitt et lite innblikk i hvordan profesjonelle samtaler med barn i fosterhjem kan være gjennom problemstillingen *hvordan de forteller om sitt hverdagsliv, sine deltakelsesmuligheter og sin tilhørighet*. Ved bruk av livsformsintervju som metodologisk fremgangsmåte er det tilrettelagt for at barna skal kunne fortelle om sine erfaringer med utgangspunkt i gårdsdagen. Jeg mener dette kan ha en direkte relevans til den barnevernfaglige praksisen.

Interaksjonen mellom meg som forsker og barna er belyst fordi jeg anser dette som et metodologisk tema. Dette vil kunne gi praksisfeltet forståelse for betydningen av den voksnes kommunikative ferdigheter og hvordan barn forteller, samt hvilke utfordringer og muligheter som ligger i samtalen.

Barna forteller om sitt hverdagsliv og sine relasjoner i fosterfamiliene. Analysen viser at barna i liten grad forteller om innholdet og den emosjonelle forbindelsen i disse relasjonene.

De fleste av barna forteller om lek og jevnaldningsrelasjoner. Fortellingene gir et bilde av at noen av barna lever rike barneliv, mens andre gir inntrykk av å ha større utfordringer i sosial samhandling med jevnaldrende. Blant annet gir et av barna inntrykk av ensomhet.

Det var utfordrende å få barna i tale knyttet til hvorfor de flyttet i fosterhjem. Det kan vise til at flere av barna mangler måter å snakke om vonde erfaringer på, samtidig som det kan handle om hvordan jeg introduserer temaet på. Dette gir likevel grunnlag for å hevde at barna kan være i behov av hjelp fra voksne til å snakke om vonde erfaringer, samt skape større sammenheng mellom tidligere erfaringer og nye erfaringer.

Jeg har funnet at fire av fem barn forteller positivt om samvær og kontakt med sin opprinnelsesfamilie, dette til tross for at barna i liten grad gir beskrivelser av hvilke betydning relasjonene for dem. Noen av barna forteller om hvordan de erfarer deltakelse og samarbeid med barneverntjenesten omkring samvær.

Analysen viser at det er barna selv som kan tydeliggjør hva de erfarer, samtidig som analysen viser at barna er i behov av å hjelpes til å fortelle om viktige ting i livet. Det bør utarbeides gode måter å samtale med barn på, der de voksne reflekterer over sine egne kommunikative ferdigheter. Ved at det utarbeides gode måter å snakke med barn på vil barn kunne erfare større deltakelse og samarbeid om eget liv.

Dette gjenspeiler et behov for at både forskningsfeltet og barnevernsfeltet fortsetter å ha fokus på å snakke med barn i fosterhjem om deres erfaringer fra hverdagsliv, slik at økt kunnskap om deres livssituasjon kommer frem.

Referanser

- Anstorp, T., Benum, K., & Jacobsen, M. (2012). *Dissosiasjon og relasjonstraumer. Integrering av det splittede jeg*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Backe-Hansen, E., Egelund, T., & Havik, T. (2010). *Barn og unge i fosterhjem - en kunnskapsstatus*. Oslo: NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E., Havik, T., & Grønningsæter, A. B. (2013). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. Oslo: NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Barnelova. (1981). Lov om barn og foreldre. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester. Hente fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=barnevernloven>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Bufdir. (2014). *Skolerapport. Hvordan bedre skoleresultatene og utdannings situasjonen for barn og unge i barnevernet*. Hentet fra https://www.bufdir.no/global/nbbf/Skole_ utdanning/Skolerapport_barnevern_Bufdir_2014.pdf
- Eide, S. B. (2008). Mellom engasjement og varsomhet. I S. B. Eide, H. Grelland, A. Kristiansen, H. Sævareid, & D. Aasland, *Til den anders beste. En bok om veiledningsetikk*. (ss. 76-96). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- FNs barnekonvensjon (1989)
- Gamst, K. T. (2011). *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Greene, S., & Hogan, D. (2005). *Researching Childrens Experiences*. London: Sage Publications Ltf.
- Gulbrandsen, L. M. (2008). *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Univeritetsforlaget.

- Gulbrandsen, L. M. (2014). *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis. En utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, L., Seim, S., & Østensjø, S. (2014). Teoretiske perspektiver og begreper. I L. M. Gulbrandsen, *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis - en utforskende tilnærming* (ss. 37-55). Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, L., Øien, I., & Opsahl, K. (2014). Utforskende framgangsmåter i forskning og profesjonell praksis. I L. M. Gulbrandsen, *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis - en utforskende tilnærming* (ss. 75-99). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (2011). Utvikling og deltakelse. Livsformsintervju som klinisk instrument med barn og unge. I A. v. Lippe, & M. Rønnestad, *Det kliniske intervjuet, Bind II, Praksiser med ulike klientgrupper* (ss. 133-152). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Hennum, N. (2015). Makten i barnet. *Norges barnevern. Nr. 2, vol. 92*, ss. 124-138.
- Hundeide, K. (2008). Diskurser, redskaper og kontrakter i barns utvikling: et kulturpsykologisk perspektiv. I L. M. Gulbrandsen, *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. (ss. 272-291). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/ (2.3.2018)
- <https://www.ssb.no/barneverng/> (25.3.2018)
- Kjørholt (red.), A. T. (2010). *Barn som samfunnsborgere -til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvaale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju (3.utgave)*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Kvillo, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal akademiske.
- Merrick, E. (1999). An exploration of qualitative research: Are "reliability" and "Validity" relevant? I M. Kopola, & L. Suzuki, *Using Qualitative Methods in Psychology* (ss. 25-36). Thousand Oaks/London/New Delhi: Sage Publications.
- NOU 2016:16 (2016). *Ny barnevernlov – sikring av barnet rett til beskyttelse og omsorg*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-16/id2512881/>

- Prieur, A. (2006). En teori om praksis. I A. Prieur, & C. Sestoft, *Pierre Bourdieu. En introduksjon* (ss. 23-69). København: Hans Reitzels forlag.
- Sandberg, K. (2010). Barns rett til medbestemmelse - et juridisk perspektiv. I A. Kjørholt, *Barn som samfunnsborgere - til barns beste?* (ss. 47-70). Oslo: Univeristetsforlaget.
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, Oppertunities and Obligationes. A new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations' Convention on the Rights of the Child. *Children & Society*, 107-117.
- Skodvin, A. (2008). Lev Simjonsovitsj Vygorskij: Utvikling i kulturhistorisk perspektiv. I L. Gulbrandsen, *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. (ss. 226-246). Oslo: Universitetsforlaget.
- Stovall, K. C., & Doizer, M. (2000). The development of attachment in new relationships: Singel subjekt analyses for 10 foster infants. *Development and Psychopathology*, 12, ss. 133-156.
- Thorbjørnsrud, T. (2017). *Barn med minoritetsbakgrunn i fosterhjem*. Oslo: Proba samfunnsanalyse.
- Ulvik, O. S. (2007). *Seinmoderne fosterfamilier. En kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*. Oslo: Unipub.
- Ulvik, O. S. (2014, 02. 27.). Talking with children: professional conversations in a participation perspective. *SAGE journals, Qualitative Sosial Work*, ss. 1-16.
- Ulvik, O. S. (2014). Å utforske barns deltakelse i hverdagsliv: metodologiske refleksjoner. I L. Gulbrandsen, *Barns deltakesle i hverdagsliv og profesjonell praksis - en utforskende tilnærming* (ss. 56-74). Oslo: Univeristetsforlaget.
- Varming, H. (2011). *Barneperspektiver: Børn som ligesverdige medspillere i socialt og pedagogisk arbejde*. København: Akademisk forlag.

Vedlegg

Oddbjørg Skjær Ulvik
Postboks 4 St. Olavs plass
01 30 OSLO



Vår dato: 18.08.2017

Vår ref: 54973/ 13 / OASR

Deres dato:

Deres ref:

Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 30.06.2017.

Meldingen gjelder prosjektet:

54973	<i>Et kvalitativt studie vedrørende fosterbarns opplevelse av deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Oddbjørg Skjær Ulvik</i>
Student	<i>Maren Elise Kjellsen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.05.2018, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Dersom noe er uklart ta gjerne kontakt over telefon.

Vennlig hilsen

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Marianne Høgetveit Myhren

Øivind Armando Reinertsen

Kontaktperson: Øivind Armando Reinertsen tlf: 55 58 29 94 /

Oivind.Reinertsen@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Maren Elise Kjellsen, maren.kjellsen@gmail.com



FORMÅL

Formålet med prosjektet er å undersøke barn i fosterhjem sin opplevelse i hverdagsliv og profesjonell praksis. Prosjektet søker å gi en dypere forståelse av hvordan fosterbarn opplever egen livssituasjon, gitt omstendigheten barnet er under.

UTVALG OG INFORMASJON

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er i utgangspunktet godt utformet. Viser til e-post datert 17. august angående samtykke fra biologiske foreldre/foresatte med foreldreretten. For å kunne gi en fullverdig tilråding til prosjektet, må vi få ettersendt informasjonsskriv rettet til biologiske foreldre. Revidert informasjonsskriv skal ettersendes til personvernombudet@nsd.no før utvalget kontaktes.

Vi minner om at deltagelse i forskning alltid skal være frivillig for barn selv om foreldrene samtykker på vegne av barnet. Dette innebærer at barnet bør få tilpasset informasjon og at forsker må få barnets aksept under datainnsamlingen. I tråd med dette bør den som foretar datainnsamlingen ha tilstrekkelig kompetanse til å tilpasse fremgangsmåten slik at barnets behov ivaretas.

REKRUTTERING

Personvernombudet forutsetter at frivillighet, taushetsplikt og konfidensialitet blir ivaretatt under rekruttering av utvalget. Det innebærer at du ikke kan få tilgang til kontaktopplysninger til de som blir forespurt før de selv har samtykket til å delta i prosjektet, eller samtykket til at du kan ta kontakt.

Det må tas høyde for at informantene befinner seg i en svært sårbar situasjon. Når man forsker på sårbare grupper, har man et særskilt ansvar for å ivareta informantenes interesser. Belastingen informantene utsettes for må stå i et rimelig forhold til den samfunnsmessige og vitenskapelige nytten av studien.

I studentprosjekter har veileder et særskilt ansvar for planlegging av datainnsamlingen og god oppfølging både av studenter og informanter. Jeg setter derfor veileder som kopi på denne mailen.

SENSITIVE- OG TREDJEPERSONSOPPLYSNINGER

Det behandles sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn eller politisk/filosofisk/religiøs oppfatning.

Det tas høyde for at det vil registreres sensitive opplysninger om identifiserbare tredjepersoner

(familiemedlemmer, fosterforeldre og andre involvert i barnets hverdag). Behandlingen anses nødvendig for formålet, da det i mange tilfeller vil være vanskelig for informanten å besvare spørsmålene uten å identifisere involverte tredjepersoner. Vi forstår det slik at fokus vil være på informanten og dennes opplevelser. Vi forutsetter at det kun registreres opplysninger som et nødvendig får formålet med prosjektet, at disse anonymiseres fortløpende så fremt det lar seg gjøre. Personopplysningene skal kun behandles en kort periode, og ingen enkeltpersoner vil gjenkjennes i publikasjoner. Personvernombudet finner: derfor at opplysningene kan behandles i henhold til personopplysningsloven 8 d) og 9 h).

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Høgskolen i Oslo og Akershus sine interne rutiner for datasikkerhet, Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

Forventet prosjektslutt 15.05.2018. I følge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/ koblingsnøkkel)
- slette/omskriveindirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Barns opplevelse av deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis»

Bakgrunn og formål

Jeg, Maren Elise Kjellsen, skal gjøre et forskningsprosjekt knyttet til min mastergrad i sosialt arbeid ved Høgskolen i Oslo og Akershus avd. for samfunnsfag.

Formålet med prosjektet er å undersøke hvordan barn som bor i fosterhjem opplever sitt hverdagsliv og sin deltakelse i profesjonell praksis. Prosjektet søker å gi en dypere forståelse av hvordan barn opplever sin egen livssituasjon, gitt omstendighetene de er under.

Jeg skal gjennom å intervju barn som bor i fosterhjem løfte frem de erfaringene og fortellingene som er viktig for barna. Altså hvordan det enkelte barnet forklarer og forstår sitt eget liv.

Jeg vil analysere forskningen gjennom problemstillingen:

«Hvordan barn i fosterhjem opplever egen trivsel, trygghet og deltakelse sitt hverdagsliv?»

Hva innebærer deltakelse i studien?

Jeg vil intervju barn i barneskolealder (6-12 år).

Biologiske foreldre eller de/den med foreldreansvar samtykker på vegne av barnet. Det opplyses for øvrig om at deltakelsen i studiet er frivillig for barnet selv om foreldrene har samtykket på vegne av barnet.

Fosterforeldrene vil forberede barnet på deltakelsen i forskningsprosjekt. Jeg vil gi tilpasset informasjon til barnet, ut fra barnets alder, modning og aksept.

Det tas høyde for at barnet ditt er i en sårbar livssituasjon og det hensynstas under intervjuene (datainnsamlingen).

Intervjuet vil handle om barnets hverdag, der det tas utgangspunkt i en dag, fra morgen til kveld. Det vil belyse hva barnet gjør i løpet av en dag, hvem det er sammen med og hvor det oppholder seg både på skole, fritid og hjemme. Jeg vil utforske sammen med barnet og spørre oppfølgende spørsmål underveis i intervjuet. Barnet vil selv kunne styre hvor mye det forteller og hva det forteller.

Intervjuet vil vare ca. 1 time og jeg vil snakke med barnet der barnet bor (i fosterhjemmet). Intervjuet vil tas opp med båndopptaker. Samtalen vil transkriberes (skrives om til tekst) og deretter brukes for å analysere problemstillingen, der barnets *opplevelse* skal være i fokus.

Hva skjer med informasjonen?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt og i forhold til reglene om taushetsplikt. Jeg og min veileder vil ha tilgang til datamaterialet fra intervjuene, men opplysningene oppbevares utilgjengelig for andre. Informasjonen om dere og barnet vil anonymiseres, slik at ingen vil kunne identifisere hvem dere er.

Prosjektet skal etter planen avsluttes den 15.5.2018.

Forskningsmaterialet vil analyseres og avsluttes med en masteroppgave. Det er også muligheter for at det skrives en artikkel på tema som ønskes publisert.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og dere kan når som helst trekke samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker samtykket blir alle opplysninger anonymisert.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Maren Elise Kjellsen, tlf. 996 09 524 eller per mail maren.kjellsen@gmail.com.

Veileder for masterprosjektet er Oddbjørg Skjær Ulvik, professor ved HIOA avd. samfunnsfag.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Samtykke til deltakelse i studien

Barneverntjenesten er orientert om forskningsprosjektet og deltakelsen er godkjent av avdelingsleder/barnevernleder.

Biologiske foreldre eller den med foreldreansvar for barnet, samtykker på vegne av barnet. Det opplyses at deltakelsen i studiet er frivillig for barnet selv om foreldrene samtykker på vegne av barnet.

Jeg/vi har mottatt informasjon om studien, og er villig til at mitt barn deltar i denne

(dato og signatur)

Informasjon til barnet

Jeg heter Maren og studerer ved høgskolen i Oslo og Akershus, altså jeg går på skole slik som deg.

Jeg er interessert i å få vite mer om hvordan barn på din alder har det. Jeg vil intervju deg og flere andre barn. Når jeg skal intervju deg, betyr det at vi skal snakke sammen. Vi skal ta utgangspunkt i en dag i livet ditt, fra du står opp om morgenen til du legger deg om kvelden, der du kan forteller meg hva som er viktig for deg. Vi kan snakke om både hva du gjør, hvem du er sammen med hjemme, på skolen og på fritiden. Vi kan snakke om dine drømmer og dine ønsker om hva som kunne være annerledes.

Det finnes ingen riktige eller gale svar. Jeg er bare interessert i å få vite hva du tenker og føler om hverdagen din og livet ditt. Det er viktig fordi jeg tror voksne trenger å vite mer om hvordan barn har det. Hvis vi kommer inn på tema du ikke ønsker å snakke om, så lar du være å snakke om det. Du kan si i fra! Hvis det er noe du lur på, kan du bare spørre meg.

Det er du sier vil bli anonymisert, det betyr at ingen vil finne ut av hvem du er eller hva du har sagt. For å hjelpe meg å huske det vi snakker om, vil jeg spille samtalen inn på bånd. Jeg skal også skrive en rapport om det vi snakker om.

Tusen takk for at du vil hjelpe meg å forstå bedre hvordan barn på din alder har det 😊

Vennlig hilsen
Maren Kjellsen